

Architecture, Culture, Economics and Administration, Educational Sciences, Engineering, Fine Arts, History, Language, Literature, Pedagogy, Psychology, Religion, Sociology, Tourism and Tourism Management & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:16

2019

pp.488-521

journalofsocial.com

ssssjournal@gmail.com

DERVİŞ PAŞA VE "DERVİŞ PAŞA İNŞÂSI"

DERVİSH PASHA AND "DERVİSH PASHA WRITING"

Dr. Kadir ALPER

Isparta/Türkiye

Article Arrival Date : 16.05.2019

Article Published Date : 28.07.2019

Article Type : Research Article

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.131>

Reference : Alper, K. (2019). "Derviş Paşa ve "Derviş Paşa İnşâsı"", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 5(16): 488-521

ÖZET

16. yüzyıl şair ve devlet adamlarından Derviş Paşa, Mostar'da dünyaya gelmiştir. II. Selim zamanında İstanbul'a gelmiş ve saray eğitimi almıştır. Derviş meşrep bir mizacı olan şairin mahlas kullandığı şiirlerinde "Derviş" ismini tercih ettiği görülmektedir. Takriben 40 yaşında Budin önlerinde yapılan bir savaşta şehit düşen Derviş Paşa'nın Murâd-nâme adlı bir mesnevisi, *Zübdetü'l-Eş'ar* adlı Farsça bir eseri ile *Derviş Paşa İnşâsı* adı verilen mensur bir başka eserinin yanında muhtelif mecmualarda karşılaşılan gazel ve kıtaları bulunmaktadır.

Derviş Paşa İnşâsı adlı yazma metin, iki parçalı bir yapıdadır. Birinci metin parçası; meşru olmayan ilişki ve gulamperestliğe İslam hukuku açısından bir açıklama mahiyetinde ve aynı zamanda edebi yönü olan bir çeşit "dinî hüküm" metnidir. Metnin ikinci parçası ise Kanije Müdafii Tiryaki Hasan Paşa'nın gazasını anlatan bir "gazâvât-nâme" metnidir.

Anahtar Kelimeler: 16. Yüzyıl, Osmanlı Şairi, Derviş Paşa

ABSTRACT

Dervish Pasha, a 16th century poet and statesman, was born in Mostar. He came to Istanbul in the time of Selim II and received training on the palace. Derviş is a poignant temperament of the poet used in the poetry of the name "Derviş" seems to prefer the name. Dervish Pasha, who died in a battle in front of them at the age of 40, has a mesnevi called Muradnâme, a Persian work called *Zübdetü'l-Eş'ar* and *Dervish Pasha İnşâsı* and another of his poems called Derviş Pasha, along with ghazals and continents encountered in various magazines. The writing text called.

Dervish Pasha Construction is a two-part structure. First piece of text; it is a kind of "Islamic judgement" text which is an explanation for unlawful sexual relations and gulamperestiy in terms of Islamic law and at the same time has a literary aspect. The second part of the text is a "gazâvât-nâme" text describing the war of Kanije defender Tiryaki Hasan Pasha.

Key Words: 16th Century, Ottoman's Poet, Dervish Pasha

1. GİRİŞ

Bizans kaynaklarında "İyi İnsanların Bölgesi" anlamına gelen "Horion Bosona" ifadesinden adını alan Bosna, eyalet olarak Osmanlı devletinde önemli ve öncelikli bölgelerden biriydi. Bosna; coğrafi, ekonomik, stratejik öneminin yanında bilim, sanat ve sosyo-kültürel açıdan da seçkin bir konumdaydı. Bölgeden 200'den fazla devlet adamı, sayısı tam olarak belirlenemeyen ilim, kültür ve sanat insanı yetişmiş; Osmanlı devletine hatırı sayılır katkılar sağlamıştır. Bilim ve kültür merkezi olan, halk arasında zeki insanların çokça yetişmesiyle meşhur Mostar'dan oldukça genç yaşlarda devşirilip İstanbul'da eğitilen şair-devlet adamlarından biri de Derviş Paşa'dır.

Derviş Paşa, genç yaşlarda vefat eden belki de bu nedenle fazla şöhret bulmayan ancak görevleri ve ortaya koyduğu eserleriyle hem siyasi hem de edebî açıdan önemli bir şahsiyettir.

2. DERVİŞ PAŞA HAYATI VE ESERLERİ

2. 1. Hayatı

16.yüzyılın ikinci yarısında Mostar'da dünyaya gelen şairin babasının adı Bayezid Ağa'dır.¹ Şair, Sultan II. Selim döneminde (1566-1574) çok genç yaşlarda İstanbul'a gider. Sokullu Mehmed Paşa'nın yönetimdeki etkisinin devam ettiği bu dönemde evvela İbrahim Paşa sarayında tahsil görür. Edebiyata ve özellikle tasavvufî metinlere olan ilgisiyle dikkat çeken Derviş Paşa, Bosnalı Ahmed Sudî'den tasavvufî metinlerin şerhiyle ilgili dersler alır.² II.Selim'in ardından tahta çıkan III. Murad döneminde (1574-1595) ise Enderun'a girer. Padişahın tecrübeli doğancılarının terbiyesiyle yetişerek 1592'de doğancıbaşı olur. Bu dönemde tasavvufu seven ve bu konuda verilmiş eserlere ilgi duyup destekleyen Sultan III. Murad'dan, Binâî'nin *Sehâ-nâme* isimli eserini Tükçeye uyarlama emrini alır. Bu önemli görevi almasında en büyük etken, daha önce Farsça olarak telif ettiği *Zübdetü'l-Eş'âr* adlı eseri gösterilir. Bu eserdeki mahareti ve üslubu, daha sonra *Murâd-nâme* olarak anılacak eserin meydana getirilmesi emrini almasını sağlamıştır. Doğancıbaşıyken hacca giden şair, bir müddet sonra şahincibaşılık görevine (1596) getirilir. Bu görevde bulunduğu sırada Sultan III. Murad'ın ardından tahta geçen, III. Mehmed'in (1595-1603) Osmanlı ordusunun başında çıktığı Eğri ve Haçova seferine (1596) katılır. Savaşta gösterdiği yararlılıklar üzerine küçük mîrâhur olur, fakat bir süre tenzil-i rütbe ile tekrar doğancıbaşı³ yapıldıysa da yeniden terfi ile çakırcıbaşılığa yükseltilir.⁴

fe 'ilâtün mefâ 'ilün fe 'ilün

225. Bâz-ı devlet elümde kıldı karâr

Oldı kârum toğancılık her bâr

226. Hamdülillâh ki farkuma nâ-gâh

Sâye saldı hümâ-yı himmet-i şâh

227. Mihr sanma toğan felek de seher

Rif'atun bazı açdı zerrîn-per

233. Hâne-i hâsı kıldı erzânı

İtdi **Dervîş**'e bî-had ihsânı⁵ [BN: 48a]

Şair, 1599'da Bosna Beylerbeyliğine tayin edilir. Bu görevde iken İstolni Belgrad'ın barış yoluyla teslim alınmasında aracılık yapar ve buranın muhafızlığında bulunur.⁶ Bosna Beylerbeyliğine Celâlî Deli Hasan Paşa'nın getirilmesi üzerine 1603 yılı ortalarında bu görevinden alınır. Osmanlı-Habsburg savaşlarının bütün şiddetiyle sürdüğü bu tarihlerde Budin'e imdada gelen Serdâriekrem Lala Mehmed Paşa'nın emrinde Peşte yakınlarındaki Csepel adasını (Kızlaradası) düşmandan geri almaya çalışırken burada şehid düşer. Vefat ettiği hicri 1012, miladî 1603 senesinde 42-43 yaşlarındadır.⁷ *Tuhfe-i Nâilî*'de geçen "Âh fevt-i Dervîş" ibaresi Derviş Paşa'nın ölümüne düşülen tarihe işaret etmektedir.⁸

¹ Hasan Enûşe, *Edeb-i Fârisi Der Anatoli ve Balkan*, Dânişnâme-i Edeb-i Fârisi Cild-i Şeşom s.378 Tahran 1383; <http://isamveri.org/pdfdkm/04/DKM040371.pdf> son erişim 16.11.2018

² Adnan Kadric, *Muradnama- Dervîş-paşa Bajezidagîc*, Orijeltalni institut u Sarajevu 2008 s.28

³ Riyâzî Muhammed Efendi, *Riyâzü's-Şu'ara*, (Haz. Namık Açıköz) <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf> s. 148-149 son erişim tarihi 30.12.2018; Zehr-i Mâr-zâde Seyyid Mehmed Rızâ, Rıza Tezkiresi (Haz. Gencay Zavotcu) <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/60735,riza-tezkiresipdf.pdf> s.106 son erişim tarihi 30.12.2018

⁴ Mahmut Ak "Dervîş Paşa-Bosnevî", *İslâm Ansiklopedisi*. TDV Yay. C. 9. s. 196 İstanbul 1994

⁵ Bratislava Nüshası: BN: 48a

⁶ Hasan Beyzâde Târihi (Haz. Nezihi Aykut, Doktora Tezi İstanbul Ü Ed.Fak.Tarih Seminer Kitaplığı, İstanbul 1980 s.268-269; Ak C. 9. s. 196

⁷ Ak, s.196.

⁸ Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî Metin ve Muhteva* (Haz. Mihrican Odabaşı), Yüksek Lisans Tezi Cumhuriyet Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü 2009, c.I, s.113 2009

2.2. Şairin Adına Dair

Mostarlı olup birbirine yakın zamanda yaşayan Derviş mahlaslı iki şair bulunmaktadır. Birincisi devlet adamı olan ve muhtelif kaynaklarda Derviş, Derviş Aga ya da Derviş Paşa olarak geçen şairdir. Diğeri ise klasik Osmanlı kronik ve biyografik kaynaklarında adına rastlanılmayan ancak Makedon Türkolog Vanço Boşkov'un bahsettiği "Hacı Derviş" mahlaslı şairdir. Bazı araştırmacıların bu iki şaire ait bilgileri şiirlerdeki mahlaslar üzerinden karıştırmış olabilecekleri ihtimali bulunmaktadır. Zira Boşkov'un Türkoloji dünyasına tanıttığı *Mostar Şehrengizi* müellifi ve miladi 1631'de halen hayatta olan Hacı Derviş'in mahlasındaki "Hacı" sıfatı ya da ismini Derviş Paşa'nın da kullanmış olabileceği düşüncesi bir bilgi karmaşası oluşturmıştır. Zira sarayda görevi esnasında bir haksızlığa uğrayan ve bir müddet bu kasvetli ortamdan uzaklaşmak isteyen Bayezidoğlu Derviş Paşa'nın hacca gidip "hacı" olduğu Tayyazâde Ahmed Efendi'nin eseri *Tarih-i Atâ*'da belirtilmektedir. Diğer taraftan Derviş Paşa'nın biyografisinin anlatıldığı ve şiirlerinden örnekler verildiği hiçbir kaynakta Hacı Derviş mahlasının kullanıldığı bir manzumeye tesadüf edilmemektedir. Hatta pek çok şiirde şair, belki de dervişane bir eğilimle mahlas kullanmamıştır. Dolayısıyla çoğu zaman mahlas kullanmaktan dahi çekinen şairin bir ünvan olarak "hacı" sözcüğünü kullanması uzak bir ihtimal olarak düşünülebilir. Mahlas kısmında bu ünvan ya da ismin yer aldığı şiirler Boşkov'un sözünü ettiği Hacı Derviş'e ait olmalıdır. 1882'de vefat etmiş olan Tayyazade'nin eseri *Tarih-i Atâ*'da geçen mahlas da Boşkov'un sözünü ettiği şairle ilgili olarak düşünülebilir. Öte yandan Derviş Paşa'nın gerçek isminin "Hasan" olduğunu belirten kaynağın iddiasının daha doğru olabileceğini de belirtmek gerekir. Nitekim bu ifadeleri kullanan Peçuylu İbrahim Efendi de Bosnalıdır ve her iki Derviş mahlaslı şairin çağdaşıdır. *Peçevi Tarihi*'nde bu iki dervişten yalnızca devlet adamı olanından bahsedildiğine ve mahlasının bulunduğu bir şiir örneği de verildiğine göre yukarıda belirtildiği üzere Derviş Paşa'nın ismi "Hasan"dır.⁹ Bununla birlikte Kınalızâde Hasan Çelebi'nin *Tezkiretü's-Şuarâsı*nda yer alan Derviş Paşa biyografisinde de bir kıt'ada şairin ismi Hasan olarak geçmektedir¹⁰:

1. Nice itsün Hasan ol şâh-ı dehrün

Kemâhî vasfını izhâr u i'lân

2. Dili tutıldı hâme gibi oldı

Bir ednâ bendesi medhinde hayrân

2. 3. Derviş Paşa'nın Sanatçılığı

Murâd-nâme adlı mesnevinin müellifi olarak bilinen Derviş Paşa'nın mürettep bir divanı olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Şiirlerine bazı mecmualarda, tarih kitaplarında ve biyografik eserlerde rastlanılan şairin, sözü edilen mesnevinin yanında gazel, kaside, kıta, rûbai ve müfredlerinin olduğu görülmektedir. Şair, özellikle kaside ve gazellerini övmektedir:

Geh kasîde gehî gazel dirdüm

Cümle rengîn ü bî-bedel dirdüm [Murâd-nâme- BN: 48a]

Mesnevisi ve eldeki şiirlerine bakıldığında, Derviş Paşa'nın klasik şiire, aruza hâkim bilgili ve mahir bir sanatçı olduğu anlaşılmaktadır.¹¹ Tezkirelerde, *Murâd-nâme* ve mecmualardaki bazı manzum parçalar dışında şairin başka eserleri olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak son zamanlarda yapılan araştırmalarla Derviş Paşa'nın biyografik kaynaklarda söz edilmeyen manzum ve mensur eserlerinin olduğu ortaya çıkmıştır. İsimleri aşağıda belirtilen eserler, şairin hareketli geçen ve genç yaşlarda savaş meydanında sona eren ömrünü aynı zamanda velud bir edip olarak tamamladığını göstermektedir.

⁹ Bekir Sıtkı Baykal, (hızl.) (1982). *Peçevî İbrahim Efendi-Peçevî Tarihi*. C. II. Ankara: KB Yay. s.114

¹⁰ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuarâ* (Haz. İbrahim Kutluk) <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55834,kinalizade-hasan-celebipdf.pdf?0>

¹¹ Beyhan Kesik, "Derviş Paşa'nın Murâd-nâmesinde Ses ve Ahenk ile İlgili Sanatlar", Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/7 Fall 2009.

Kronik ve biyografik eserlerde, şiirlerinden örnekler bulunan Derviş Paşa'ya yine Bosnalı bir şair olan Hacı Derviş nazire yazmış, Misâli isimli bir başka şair de onun yaptırdığı camiye tarih düşerken Derviş Paşa'dan "mîr-i iklim-i sühan" olarak söz etmiştir.¹²

Derviş Paşa'nın bazı şiirlerinde mahlas bulunmamaktadır. Manzumenin şaire ait olduğu derkenarda ya da şiirin başında bulunan ibarelerden anlaşılmaktadır. Şairin mahlas kullandığı şiirlerde "Derviş"i tercih ettiği görülmektedir. Şair, mahlasıyla uygun bir şekilde derviş tabiatlıdır. Ölüm düşüncesini aklından çıkarmaz, dünyanın fânî olduğunu asıl ahiret yolculuğu ile meşgul olunması gerektiği fikrini benliğine telkin eder. Budin'de şehid olmadan yaklaşık 3-4 sene önce annesini kaybeder ve bu olay üzerine bir tarih kıt'ası¹³ yazar:

[Kıt'a]¹⁴

feilâtün feilâtün feilün

1. Ağla ey dîde-i hûn-efşânım
Ey gönül turma sen ol dahî melûl
2. Ne ki var ise sağır ile kebîr
Cümle fânî olıser fer' ü usûl
3. Eger olaydı bu 'âlemde bekâ
Bâkî olurdu cihân içre resûl
4. Hâtif-i gayb bu hâlimi bir gün
Sâ'il olup bana ol dem mes'ûl
5. Didi yok çünkü bekâ 'âlemde
Sefer-i âhirete ol meşgûl
6. Vâlden şimdi vefât iyledi çün
Nevbet irişdi sana âgâh ol
7. Rûz u şeb senden İlâhî dilerin
Ola dergâha gelince makbûl
8. Kıldı merhûme çün 'ukbâya sefer
Olmayup şiddet-i dünyâya hamûl
9. Mevtine didüm ol demde târîh
Rahmet-i Hakk'a yine buldı vüsûl

[H.1010 / M. 1601-2]

¹² [Târih Kıt'ası]

1. Bir ibâdethâne bünyâd itdi imân ehline
Mîr-i iklim-i sühan Derviş Âgâ ol nik-nâm
2. Hak budur kim Ka'be yapmak gibi bir nâm eyledi
Ol karîn-i şâh-ı âli-şân o makbûl-i enâm
3. Bin yılın başında bir düşmez bunun gibi sevâb
Sâhibü'l-hayra du'alar eylesünler subh u şâm
4. Âb-ı rüyudur bu cây-ı cennet-âsâ âlemün
Mâ-i kevserden elin yur görse âbın hâs u âm
5. Gökde herbir tâkı cennet oldu âbın havz ile
Yaraşur kandil-i simin olsa mâh-ı bedr-i tâm
6. Zühd ü takvâ ehlinün pâyine yüz sürmek diler
Döşenürse yeridür ferş olmağıçün her hârem
7. Ey **Misâli** hâtif-i kudsi didi târihini
Kiblegâh oldu Muhammed ümmetine bu makâm [H. 1000]

¹³ Şairin annesinin vefatına düştüğü tarih manzumesidir.

¹⁴ Muhammed Enveri Kadic, *Tarih-i Enveri*, Orijentalni Institut u Sarajevu.C.III,s.104)

Allah'ın takdirine teslim olan, başına gelenleri dervişane bir teslimiyet ve tevekkülle karşılayan Derviş Paşa, pirinin nasihatlerine can u gönülden bağlı; kaza, kader, fakr, gına gibi kavramları tasavvufi bağlamıyla anlamlandırmış bir derviş portresi çizmektedir:

[Gazel-1]¹⁵

mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

1. Hakîm-i mutlakun ger olmasa bir işde takdîri
Müfid olmaz hezâr erbâb-ı aklun re'y ü tedbîri
2. İnâyet eylese bir bendesine Hazret-i Mevlâ
Savâb olur hatâsı hep kemâl-i mahz-ı taksîri
3. Hazer men'-i kader kılmaz ne denlû gûşîş eylesen
Kazâ-yı mübremün mümkün degül sa'y ile tağyîri
4. Hezârân cevşen-i pulâd ile kat kat zırh giysen
Kişi defeylemez kavs-ı kazâdan atılan tîri
5. Mukadderdür gınâ ve fakr ü nîk ü bed elem çekme
Nedür *nahnu kasemnâ* âyetinün anla tefsîri
6. Mü'essirdür muhakkak fâ'il-i muhtâr her işde
Kevâkible felekden ey müneccim bilme te'sîri
7. Ne nakş itdüyse üstâd-ı ezel bî-'aybdur cümle
Kemâl-i sun'una eyler delâlet hüsn-i tasvîri
8. Sa'âdet ister isen ehl-i teslîm ü tevekkül ol
Kabûl it cân ile **Dervîş** pend-i hazret-i pîri

Şair, din uğrunda gayret ve mücadele azmiyle doludur. Derviş Paşa'nın gözünde Bosna, bu mücadele azminin, fütüvvet ve gaza ruhunun ziyadesiyle canlı tutulduğu, yaşandığı bir yerdir. Serhat yörelerinden olan ve doğup büyüdüğü, nihayetinde vali olarak görev yaptığı Bosna ile ilgili samimi düşüncelerini bir gazelle ifade etmiştir:

[Gazel-2]¹⁶

fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilün

1. Küfr yağıyla münevverdür çerâğı Bosna'nun
Din ocağı olsa n'ola her bucağı Bosna'nun
2. Hâk-i pâkinden dilâverler kopar aslan gibi
Şîr [ü] ejderler mekânıdır yatağı Bosna'nun
3. Ser peleng ü bebr ü kaplanun yeri her mîşesi
Gürg-i kâfir-gîrdür her kûh tağı Bosna'nun
4. Toprağı gâzîlerün kanıyla yoğrulmuş ezel
Heşt behîşt-i câvidândan var ferâğı Bosna'nun

¹⁵ Peçevî İbrâhim Efendi, Peçevî Tarihi II, Haz. Bekir Sıtkı Baykal Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Başbakanlık Basımevi Ankara 1982 s.258

¹⁶ Gazi Hüseyin Bey Kütüphanesi R-2012: Şiirin başındaki ibare şöyledir: Sâbikan Bosna Beglerbegi olan Derviş Paşa Bosna serhad ağalarına gönderdiği gazeldür bu.

5. Bâğ-ı dînüñ şimdiki demde gül-i gülzârıdur

Tâze dursun solmasun Yâ Rab bucağı Bosna'nun

Şair, Bosna'nın güzide bir parçası olan Mostar'ı sadece manevi cephesiyle ele almaz. Yörenin fiziki yönünü daha çok öne çıkaran ve beldeyi halkıyla, tabii güzellikleriyle övdüğü kasidesi, Derviş Paşa'nın klasik divan şairi kimliğini yansıtmaktadır:

[Kâşide-i Bilâdiyye]¹⁷*mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*

1. Beyân-ı vasfa gelmez hüsn-i bî-hemtâsı Mostarun
'Aceb mi olsun ey dil âşık-ı şeydâsı Mostarun
2. Hele olmaz bu dünyâda meger Firdevs-i â'lâda
Hevâ-yı dil-keş [ü] âb-ı hayât-efzâsı Mostarun
3. Temâşâ eyliyen kesb-i hayât-ı nev kılur her-dem
Müferrihdür dili her gûşe-i zîbâsı Mostarun
4. Miyâhıyla fevâkih kesretiyle Şâm-ı sâni'dür
Behişt-âsârıdur her ravzâ-i ra'nâsı Mostarun
5. 'Ulüvv-i şânile zâtü'l-bürûcun tâkına benzer
Ol iki kullelerle cîsr-i müstesnâsı Mostarun
6. Ana çift olmağa tâk-ı semânun tâkatı yokdur
Felekde tâkıdur cîsr-i felek-fersâsı Mostarun
7. Cihânı arasan halkı gibi kâbil bulunmaz hîç
Kavâbil-kânıdur şehir-i cihân-ârâsı Mostarun
8. Kopar seyf ü kalem ehli içinde mâ-tekaddemden

¹⁷ Esad Duraković, The Poetics of Ancient and Classical Arabic Literature Orientology (Çev: Amila Karahasanović), Routledge Taylor & Francis Group, London and Newyork 2015, s.236:

Derviş Paşa'nın bazı şiirleri tanzir edilmiştir. Aşağıda Mostarlı başka bir şair olan Hacı Derviş'in Derviş Paşa'nın kasidesine yazdığı nazire görülmektedir: **[Kâşide-i Bilâdiyye]**

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Tolu her küşesinde dilber-i ra'nâsı Mostarun
'Aceb olmaz çok olsa 'âşık-ı şeydâsı Mostarun
2. Hevâsı mu'tedil ü selsebîlün 'aynıdır aslı
Hayâta nev bağışlar tağ ile şahrâsı Mostarun
3. Nazîrin görmemişdür kimse 'âlemde anun hergîz
Nice hâlet virür her küşe-i zîbâsı Mostarun
4. Kalur seyrine her kim gelse çıkmak istemez andan
Behişt-âsâ bedr olur şehir-i müstesnâsı Mostarun
5. Leb-i cüyunda hem sahn-ı safâ nâmunda câyı var
Odur hakkâ safâ-bahşıyla rûh-efzâsı Mostarun
6. Miyâhı vefretiyle hak budur kîm 'aynıdır Şâmun
Gıdâ-yı rûhdur hod mîve-i a'lâsı Mostarun
7. İki kal'a arası tâk-ı Kîsrâdan nişân olmuş
Felek tâkına benzer cîsr-i bî-hemtâsı Mostarun
8. Var ise ma'den-i 'ilm ü kemâl ü ma'rifetdür kîm
Degül eksik içinde kâmil ü dânası Mostarun
9. Degül vassâfun ancak **Hâcî Dervîş** anda sultânım
Du'â-güyândur a'lâsı ve ednâsı Mostarun

Olur hâsılı her-dem kâmil ü dânası Mostarun

9. Yanında tûfîyân-ı Hind olur hâmûş-ı dem-beste

Bugün **Dervîş** sensin bülbül-i gûyâsı Mostarun

Dervîş Paşa'nın tarihe tanıklık eden mısraları, Osmanlı-İran mücadelesine edebî sahadan yansıyan dinî-siyasî söylemi, "resmî" bakış açısıyla ifade etmektedir. Bu bakış açısına göre İran, İslam âleminde fitne çıkaran bir "kızılbaş" zihniyedir. Osmanlı devleti de fitne kaynağı İran'ın başına inen keskin bir kılıçtır. Pekçok Osmanlı şairi gibi benzer düşünceleri ifade eden şair, Tebriz kuşatması münasebetiyle 1603 senesinde aşağıdaki mısraları söylemiştir:

[Nazm-1]¹⁸

mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün

1. Ne çok başlu olur yâ Rab o zülf-i fitne-engîzi

Ne fitne başıdır yârun ser-i zülf-i dil-âvîzi

2. Karâr itdi sevâd-ı hattı rûy-ı tâb-nâkında

Konup gerd-i sipâh-ı Rûm tutdı sanki Tebrîzi¹⁹

3. Mukâbil lâleye sûsen çemen sahnında Rûmî'dür

Kızılbaş çeker san hançer-i bürrân-ı ser-tîzi

Dervîş Paşa'nın âşıkane gazel ve kıt'aları da yine klasik edebiyatın zevk ve estetiğini yansıtır niteliktedir:

[Nazm-2]²⁰

fâîlâtün fâîlâtün fâîlâtün fâîlün

1. Ârız-ı sîmînün üstünde siyeh kâkül müdür

Sâye salmış berg-i sebzün üzre bir sünbül müdür²¹

2. Gül-'izâra gün mü düşmüş 'aks-i la'l-i nâbuna

Yohsa ey sâkî lebün üstünde reng-i gül müdür

3. Rûy-ı rengînünde hâl-i 'anber-efşânın mı ol

Nâr-ı sûzân üzre yohsa dâne-i fûlül müdür

[Nazm-3]²²

feilâtün feilâtün feilâtün feilün

1. Umma şeftâlû lebinden taleb-i kâmi ko ya

Olma nâ-puhte gönül bu tama'-ı hâmi ko ya

2. Revnak-ı bezm-i çemen bâkî degül nûş idelüm

Tura sâkî kadehe bâde-i gül-fâmı ko ya

3. Bedeni nâzik ü ter kâmeti mevzûn u latîf

Bî-bedeldür igen ol serv-i gül-endâmı ko ya

¹⁸ Riyazü's-Şu'ârâ: 148-149

¹⁹ Bu beyit sadece Kınalızade Tezkiresinde bulunmaktadır.

²⁰ Kınalızade: 361; Tayyâr-zâde Ahmed *Tarih-i Âtâ*, İstanbul Yahya Efendi Matbaası. İstanbul (1293), C. IV. s.135-136: (Âtâ tarihinde bulunan bazı şiirler Dervîş Câmî mahlaslı başka bir şairin şiirleriyle karıştırılmıştır.); Beyânî:73

²¹ Bu beyit Beyânî'nin Tezkiretül's-Şu'ârâsında müfred olarak bulunmaktadır. Beyânî:73

²² Kınalızade: 361

[Nazm-4]²³*feilâtün feilâtün feilâtün feilün*

1. Güli yâd itmege ol vech-i hasendür bâ'is
Gonçeyi anmaga ol teng dehendür bâ'is
2. Rûyumun zer gibi zerd olmasına 'âlemde
Misli yok bir sanem-i sîm-bedendür bâ'is
3. Hasret-i kaddün ile tan mı figân eylese cân
Fâtiha nâlesine serv-i çemendür bâ'is

[Kıt'a-2]*mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün*

1. Değişmezsem eger kûyunla gülzâr-ı cinânı ben
Cihânda ey perî-ruhsâr adım olmasun âdem
2. 'Aceb mi her dem ey Dervîş ben dîvânelik itsem
Çü bilmez âdemîlik resmin ol yâr-ı perîzâdem

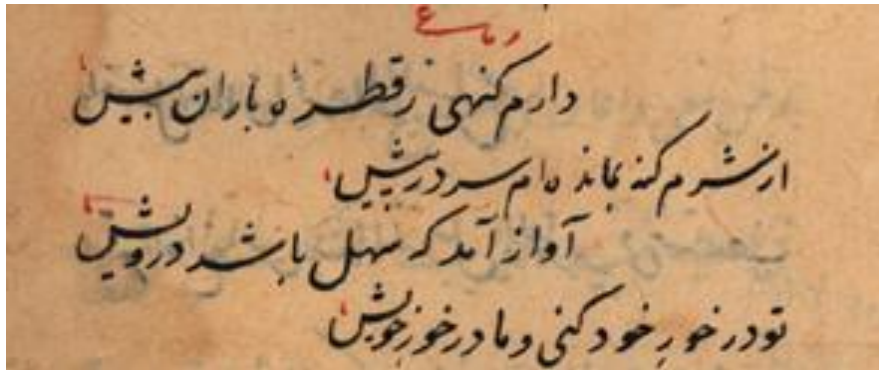
[Kıt'a-3]*fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün*

1. Çeşm-i hâb-âlûdı bilmem kim ne efsûn eyledi
Dîde-i giryânuma mümkün degül bir lahza hâb
2. Câna cevri-i bî-hisâb itdün terahhum kılmadun
Yâduna gelmez be-hey zâlim meger rûz-ı hisâb

[Kıt'a-4]*feilâtün feilâtün feilâtün feilün*

1. Şems ü kamer diseler tal'atuna n'ola kim
Ey meh-i zühre-cebîn gökden inermiş lakab
2. Ben nice teşbîh idem gün yüzüne şem'i kim
Nûr-ı nebîdür yüzün şem' ise bir Bû Leheb

Binâ't'nin *Sehâ-nâmesi*'ni, akıcı bir üslupla *Murâd-nâme* olarak Türkçeye kazandıran Dervîş Paşa'nın Farsça şiirleri de aynı şekilde akıcı ve dikkat çekicidir. Şair, dervîş meşrep karakterini yeri geldikçe mahlasıyla uyumlu olarak kullanmaktadır:

Rübâî²⁴

²³ Kınalızâde:361-362

²⁴ Rübâi, Dervîş Paşa Vakıfnâmesinin son varâğında bulunmaktadır:

Dârem günehî zi-katre-yi bârân bîş
Ez şerm-i güneh bemânde'em ser-der-pîş
Âvâz âmed ki sehl bâşed **Dervîş**
Tu der-hor-i hod konî yu mâ der-hor-i hîş

*Bir günahım var; çoktur yağmur damlasından
Başım öne düştü günahlarımın utancından
Bir ses geldi kulağıma; **Dervîş**; böyledir bu iş
Sen sana layık olanı yaparsın, biz de bize*

Beyitler [Müfredat]²⁵

1

Çünkü cennetdür sarây-ı hazret-i şâh-ı cihân
Hûr u gılmân andan özge yirde eyler mi mekân²⁶

2

Tahammül cevri-yâre ta'ne-i ağıyâre müşkildür
Bilür derd ehli anı yare üzre yare müşkildür²⁷

3

Pây-mâl-i gam-ı hicrânunum elden gitdüm
Gel benüm 'ömrüm eger gelmez isen ben gitdüm²⁸

4

Gözi gönli açılsa n'ola ben Ya 'kûb-ı mahzûnun
Yine ol Yûsuf-ı gül-pîrehenden bir peyâm aldum²⁹

5

Nehâfet-i tenüm ile letâfet-i bedeni
Ne gösterür bana yâri dilâ ne yâre beni³⁰

6

Çeşmüm akıtdı yaşlarını sîne dağına
Su koymayınca komadı âhir ocağına³¹

7

Bugün ey dil nigâra hemdemsin
Hamdülillah ki şâd u hürremsin³²

8

Benzerdi serve kâmet-i bâlâ-yı râstı
Servin olaydı çehresi tâbân-ı kâmer gibi³³

²⁵ Müfredler: Beyânî:73, Âtâ: 136

²⁶ Kınalızâde:358

²⁷ Riyâzü's-Su'ârâ: 148

²⁸ Beyânî: 73; Riyâzü's-Su'ârâ: 148; Kınalızâde: 362

²⁹ Riyâzü's-Su'ârâ: 148

³⁰ Riyâzü's-Su'ârâ: 149

³¹ Kınalızâde: 362; Âtâ: 136; Beyânî:73

³² Târih-i Âtâ: 136

³³ Kınalızâde: 362; Âtâ:136

Derviş Paşa, sanatçılığının yanında önemli görevlerde bulunmuş bir devlet adamıdır. Osmanlı devlet geleneği içinde öncelikle devlet adamlarının imar ve vakıf müesseselerinin kurulup yaşatılması konusundaki hassasiyetleri bilinmektedir. Derviş Paşa da Mostar'da bugün kendi adını taşıyan bir camii, medrese ve kütüphane yaptırmıştır.³⁴ Derviş Paşa, inşa ettirip vakfettiği eserler için 1001 yılı rebiülâhbirinde³⁵ bir de vakıfnâme yazdırmıştır. Orijinali Mostar Vakıflar Müdürlüğünde³⁶ bir sureti de Saraybosna Vakıflar Müdürlüğünde bulunan eserin sonunda Derviş Paşa tarafından camiinin inşasına dair bir tarih düşürülmüştür. Umumi olarak *Vakıf-nâme*'de ilgili müesseselere yapılan tahsisatlar ve vakfiye şartları kaydedilmiştir. Yine sözü edilen belgelerden ve sonunda Derviş Paşa tarafından düşülen Farsça tarihlerden camiinin ve müstemilatın 1592 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır.³⁷ Günümüzde camii dışındaki hizmet birimleri faaliyette değildir.

Görsel-1: Derviş Paşa Camii-Mostar

Görsel-2: Derviş Paşa Camii Vakıf-nâmesi

2.4. Eserleri

Mostarlı Bayezidağaoğlu Derviş Paşa, kısa sayılabilecek hayatına önemli eserler sığdırabilmiştir. Şairin mecmualarda dağınık halde bulunan şiirlerinin dışında bilinen eserleri: 1. *Murâd-nâme*, 2. *Zübdetü'l-Eş'âr*, 3. *Derviş Paşa İnşâsı*

Şairin müretteb bir divanı olup olmadığı bilinmemektedir. Ancak dönemine göre oldukça yalın ve samimi üslubuyla dikkati çeken şairin muhtelif mecmualarda, yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, gazel ve manzumelerine rastlanılmaktadır.³⁸

2.4.1. Murâd-nâme

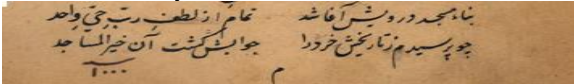
Murâd-nâme, 13. yüzyıl İran sanatçılarından Binâî'nin *Sehâ-nâme* adlı eserinin manzum bir çevirisidir. Derviş Paşa, biçim açısından esere yeni bir form verdiği gibi muhtevasına da bir ölçüde müdahalede bulunmuş telif-tercüme bir eser vücuda getirmiştir. Ferdi ve toplumsal ahlaka yönelik mesajlar içeren didaktik eserin orijinalliyi akıcı, sade üslubunda da görülmektedir. Şair, kısa bazı hikâye ve temsillerle erdemli düşünce ve davranışları somutlaştırmış, okuyucuların kıssalardan ders almalarını amaçlamıştır.

Eserin bilinen iki nüshası bulunmaktadır. Biri İstanbul'da Ali Emiri Efendi Kütüphanesinde 1010 numarada kayıtlıdır. Diğer nüsha ise Slovenya'nın başkenti Bratislava Üniversite Kütüphanesinde TF-42'de bulunmaktadır. AE1010'da bulunan nüsha, Beyhan Kesik tarafından çalışılmıştır.³⁹

³⁴ Derviş Paşa dünyaya geldiği Podhum mahallesinde 1592 yılında, kagir minareli bir camii ve çevresinde mektep, medrese ve kütüphane yaptırmıştır. Muhafaza olunan orijinal vakıfnâmeye göre, Derviş Paşa bu eserlerin idaresi için Mostar'da dokuz dükkân, su üzerinde beş taşlı bir değirmen ve nakit ola'ak 130.000 dirhem vakfettiştir. Camii halen devletin himayesi altındadır. Camiinin boyutları: 10.75X10.75 metredir

³⁵ (15.01.1593-24.01.1593)

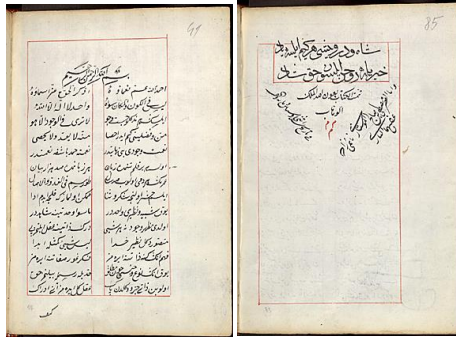
³⁶ V-182 numara ile kayıtlıdır.

³⁷

Farsça Mısralara göre Derviş Ağa Camii H.1000/M.1592'de tamamlanmıştır. Misâli 'nin de aynı varakda bir tarih kıt'ası bulunmaktadır.

³⁸ Muhammed Enveri Kadic, Tarih-i Enveri, Orijentalni İnstit u Sarajevu, C.3, s.103-105

³⁹ Beyhan Kesik *Derviş Paşa-Murâd-nâme*. Giresun: Kiraz Ofis Baskı Merkezi 2009.

Görsel-3: Bratislava Nüshası

Görsel-4: Ali Emiri Nüshası

Bununla birlikte şairin *Murâd-nâme*'si üzerine Orijentalni Institut u Sarajevo'da Adnan Kadric'in Boşnak dilinde bir çalışması bulunmaktadır. Her iki nüshayı karşılaştıran Kadric, Derviş Paşa'nın ilmî, dinî, tasavvufî, fıkri ve edebî yönlerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymuştur.⁴⁰

2.4.2. Zübdetü'l-Eş'âr

1582'de III. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmet'in sünnet düğünü nedeniyle düzenlenmiş 52 gün süren şenlikleri konu edinen *Zübdetü'l-Eş'âr*, Farsça olarak kaleme alınmış 12 yapraklık bir eserdir. 1582'de yapılan sünnet düğünü dolayısıyla hediye olarak padişaha sunulan eser, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Kitaplığı 824'te kayıtlıdır.⁴¹ Eserin içinde geçen bilgiler, müellifinin Bayezidağa oğlu Derviş Paşa olduğunu ortaya koymaktadır.

Zübdetü'l-Eş'âr, mesnevî şeklinde yazılmış olan altı beyitlik bir takrîz bölümü, III. Murad övgüsü ile Şehzade Mehmed'in düğününün anlatıldığı sûriye kasidesinden oluşmaktadır. Sûriye kasidesindeki şenlik betimlemeleri, Nev'î'nin aynı olayla ilgili yazdığı

Bir subh dem ki sûr-ı güle ebr-i nevbahâr

Gönderdi jâleden saçılık dürr-i bî-şumâr

matlalı sûriye kasidesinde anlattıklarıyla benzerlik göstermektedir.⁴² Takrîzden sonraki olay anlatımı, şenlik için yürütülen hazırlıkların ve süslemelerin betimlemesiyle başlamaktadır. Kasidenin çeşitli yerlerinde ise benzer türdeki eserlerin vazgeçilmez dekorlarından düğün veya sünnet alayının önünde taşınan, üzeri çeşitli şekillerle bezeli, ağaç biçimli süslerden olan nahıllar betimlenir. Kasidenin devamında ise yine şenliğin önemli bölümlerinden olan ve şenliğin sonuna kadar her gün yapılan ateş ve fişek gösterileri anlatılır. Ayrıca şenlik bütünlüğü içinde padişahın halka altın ve gümüş paralar saçması, gayri müslimlerin İslamiyete girmeleri, şehzadenin sünnet anı ve sonrasında halka verilen ziyafetler betimleyici bir anlatımla ifade edilmiştir.

⁴⁰ Adnan Kadric, *Muradnama- Derviş-paşa Bajezidagiç*, Orijentalni institut u Sarajevu 2008.

⁴¹ Zehra Toska, "Bir Armağan *Zübdetü'l-Eş'âr*" Prof. Dr. Nihad M. Çetin'e Armağan, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul., 1999., s.293-358.

⁴² Tahir Olgun, Nev'î ve Sûriye Kasidesi, Aydınlık Basımevi, İstanbul 1937 s.14.

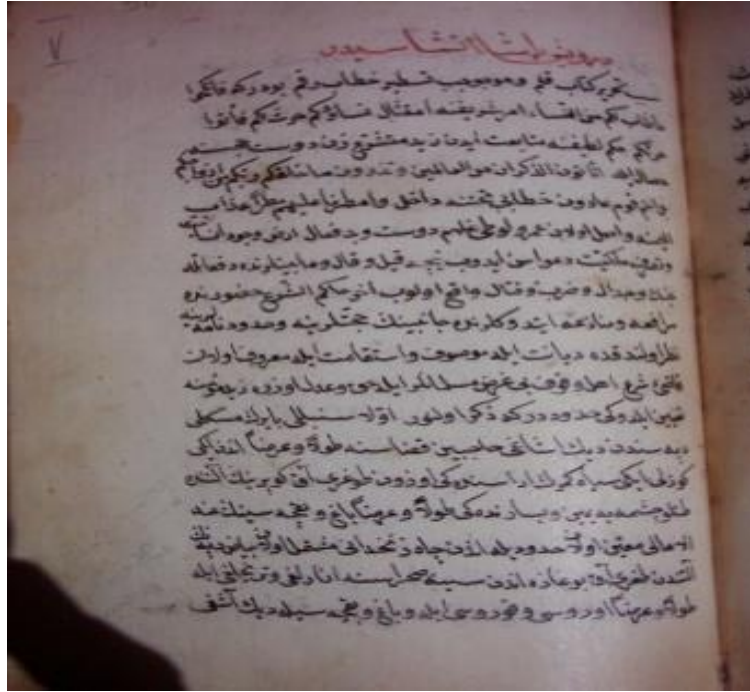
2.4.3. Derviş Paşa İnşâsı

Yazma eserin üzerinde bulunan "Derviş Paşa İnşasıdır" tabirindeki bildirme eki dikkate alındığında adlandırmanın müellif tarafından yapılmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim metnin iki farklı parçadan oluşan yapısı, Derviş Paşa'ya ait olan nesir örneklerinin bir başlık altında cem edildiğini göstermektedir ve bu adlandırma müstensih tarafından yapılmıştır.

Derviş Paşa İnşâsı

1. Metin: [Teolojik Muhtevalı Mensur Metin]

2. Metin: [Gazâvât-nâme-i Tiryâki Hasan Paşa]

Görsel-5: Derviş Paşa İnşâsı

2.4.3.1. Eserin Nüsha ve Biçim Özellikleri

Mensur bir eser olan *Derviş Paşa İnşâsı*'nın bilinen tek nüshası Saraybosna'da Bosnjacki Enstitüsü Ms. No. 449'da kayıtlı bir mecmua içerisinde. 32 varaktan oluşan eserin ilk ve son sayfaları hariç her bir sayfası 19 satırdır. Başlıkta kırmızı mürekkeple "*Derviş Paşa İnşâsı*'dur" ibaresi yer almaktadır. Eserin ilk sayfasında evlilikte muamelata ve devamında ise ahlaki olmayan cinsel eğilimlere *Kur'an*'dan ayetlerle yorum getiren müellif, hemen ikinci sayfada, birden Tiryaki Hasan Paşa merkezinde Kanije Kalesi etrafında gelişen olaylar zincirini tahkiye etmeye başlamaktadır. Bu şekilde eser, iki farklı konudan bahseden iki parçalı yapı oluşturmaktadır. Bir kural çerçevesinde oluşmayan söz konusu iki kısımlı yapı, müstensihin tercihiyle oluşturulmuştur. Ayrıca bu durum eserin orijinalinin daha hacimli olduğu, birinci kısmın daha da geniş bilgiler ihtiva edebileceğini düşündürmektedir.

Mensur eserin başı: "Derviş Paşa İnşasıdır": Sebeb-i tahrir-i kitâb kalem ü müceb-i tastîr-i hitâb-ı rakam budur ki *fenkihi mâ tâbe leküm minen nisâi....*⁴³ emr-i şerîfine imtisâl

Mensur eserin sonu: Frengistân'dan kâfirler ve Eşpane ve Nemçe kâfirleri üzerine 'azîm 'asker çeküp elân birbiriyle ceng ü cidâlden hâlî degüldür. Hak Sübhanehü ve Te'âlâ Hazreti dâimâ belâlardan eksik etmiye. Âmin Yâ Mu'în.

⁴³ Nisa-3

2.4.3.2. Te'lif ve İstinsah Tarihleri

Derviş Paşa İnşâsı'nın telif tarihi tam olarak belli değildir. Derviş Paşa 1603 senesinde Budin'de şehit düştü. Müellifin de katılmış olabileceği ya da bir kısmına şahit olup bir kısmını öğrenip tahkiye ettiği Kaniye Müdafası ise 9 Eylül 1601'de vuku bulduğuna göre eserin en azından ikinci kısmını oluşturan gazânâme bölümünün 1601-1603 tarihleri arasındaki bir zaman diliminde telif edilmiş olması gerekmektedir. Yazmanın sonunda eserin istinsah tarihinin birler ve onlar basamağındaki rakamlar olmak üzere son iki rakamı belirtilmiş, binlik bölümü yazılmamıştır. "68" olarak belirtilen bu rakamın 1168/1755 olma ihtimali yüksektir. Zira aynı yazma mecmuası içerisinde bulunan başka bir metnin sonunda Fırâtî isimli bir şahıs tarafından tutulduğu anlaşılan bir istinsah kaydındaki tarih eserin hicri 1160, miladi 1748 senesini göstermektedir. Bu bağlamda istinsah edilen metinlerin birbirine yakın tarihler olduğu düşünülürse 1748 tarihine en yakın tarih 1755 olmalıdır.

2.4.3.3. Te'lif Sebebi

Yazma eser iki farklı metinden oluşmaktadır. Birinci metin sondan eksik, ikinci metin ise baştan eksiksiktir. Birinci metnin hemen girişinde belirtilen telif sebebi, ikinci metinle ilgili değildir. Müstensih, Derviş Paşa'ya ait olduğunu başlıkta belirttiği farklı iki mensur metni eserinde ardışık olarak tertip etmiş ve her iki metne ortak başlık altında "*Derviş Paşa İnşâsıdır*" demiştir.

Müellif, eserin ilk satırlarında telif sebebi olarak gösterdiği konuya *Kur'an*'dan muhtelif surelerin birbirini destekleyen ayetlerinden iktibas yaparak girmektedir. Burada işlenen konu; gulam-dostluğun ve dini açıdan tasvip edilmeyen yakınlaşmanın çirkinliği ile dinen uygun olan yakınlaşmaya yönlendirme tavsiyesidir. Edebî mahiyeti olan ve kurgu karakterler üzerinden dini bir konuda hüküm verilmektedir.

Eserdeki ikinci metinle ilgili bir telif sebebi bulunmamaktadır. Birinci metin eksik bir şekilde bırakılmış ve bir sonraki varakta doğrudan mensur gazâvât-nâme olan ikinci metne başlanmıştır. İlk satırlarından anlaşıldığı üzere ikinci eserin baş kısmı eksiktir.

2.4.3.4. Eserin Kaynak ve Muhtevası

Birinci Metin:[Teolojik Muhtevalı Mensur Metin]

Derviş Paşa; eserdeki ikinci metinden tamamen bağımsız olan ilk metinde, *Kur'an*'ın Nisâ, Bakara ve Şu'ârâ surelerinin ayetlerinden yaptığı iktibaslarla ileri sürdüğü düşüncelerini sağlam deliller eşliğinde kabul ettirmeyi amaçlamıştır. Osmanlı eğitim sistemi içerisinde neşredilen ders kitaplarında bulunan metinlerdeki yaklaşıma uygun olarak kaleme alınan metinde Derviş Paşa, Klasik İslam fıkhnın sembolik kahramanlarından olan Zeyd ile Amr üzerinden konuyu somutlaştırmaktadır. Esasında Klasik İslam fıkhnında Zeyd, Amr ve Hind, hayatın içinden çıkan hukukî konuların muhayyel kahramanlarıdır. Kitaplarda verilen örneklerin fâil ve mefulleri olarak seçilen hayali kişilerden Zeyd genelde fâil, *Amr* ise meful olarak düşünülmektedir. Bu bağlamda herhangi bir fikhî ya da ilmî meselede sözü edilen kahramanlar rolleri ile bütünleşip sahne alırlar. Bu tarz bir uygulama ile fıkhnın ya da ilmin ince mevzuları kahramanların söz ve davranışları ile canlandırılır. Tahkiyeli anlatım üslubuyla dinin emir ve yasakları ya da anlatılmak istenen herhangi bir konu daha geniş kesimlerin ilgisine ve bilgisine sunulur.

Diğer yandan müellifin tasavvufî eserlere ilgi duyduğu da bilinmektedir. İran'da telif edilmiş bazı tasavvufî eserlerde, gulâm-dost, zen-dost, zen-pâre, gulâm-pâre gibi kavramlar geçmektedir. Şair Derviş Paşa, İran edebiyatını yakından takip etmiş ve fasih Farsçasıyla; Binaî'nin *Sehâ-nâme*'sini, *Murâd-nâme* adıyla Türk edebiyatına kazandırmıştır. Bu tür ahlakî-didaktik eserlerde geçen ve İslamiyet'in yasakladığı bazı fiillere dikkat çekmiş, bu konuya İslam dininin yaklaşımını ortaya koymuştur.⁴⁴

⁴⁴ Kadric: 450-454.

İkinci Metin: [Kaniye Müdafası 9 Eylül- 17 Kasım 1601]

Yazmadaki ikinci metin baştan sona incelendiğinde söz konusu eserin, Âgâh Sırrı Levend'in bahsettiği⁴⁵ ve üzerinde muhtelif çalışmalarda bulunulan "Gazâvât-nâme-i Tiryâkî Hasan Paşa" olduğu anlaşılmaktadır. Bugüne kadar "müellifi belli olmayan" bir eser olarak takdim edilen söz konusu gazâvât-nâmenin müellifinin, bu yazmadaki adlandırmaya göre "Derviş Paşa" olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca başka tespitler de bu durumu desteklemektedir. Sözgelimi Derviş Paşa, olayların yaşandığı tarihlerde hayatta ve görevdedir. Yukarıda belirtildiği gibi şair, Avusturyalıların başını çektiği birtakım Avrupa güçleriyle yapılan savaşlar silsilesinin önemli bir kısmında ve III. Mehmed döneminde yapılan Haçova Meydan Muharebesinde (1596) bulunmuş, şehit olduğu (1603) Csepel muharebesine kadar bölgede mücadeleye devam etmiştir.

"Derviş Paşa İnşası" adlı yazma metnin ikinci kısmı mensur bir gazâvât-nâmedir. Eserde, oldukça akıcı bir üslupla anlatılan olaylar, gözlemci bakış açısıyla birinci şahıs anlatımıyla tahkiye edilmiştir. Buradaki anlatıcı, hikâyenin baş kahramanı olan Tiryaki Hasan Paşa'nın yanına rahatlıkla girip çıkabilen, özel konuşmalara ve toplantılara tanıklık eden bir konumdadır. Dolayısıyla Tiryaki Hasan Paşa'nın güvendiği, makam, mansıp ve rütbe sahibi ve aynı zamanda sanatçı bir kişi olmalıdır. Derviş Paşa, sözü edilen niteliklere sahip Enderunda yetişmiş bir devlet adamı ve sanatçıdır. Müellif, bir kısmına birinci elden görüp şahit olduğu bir kısmını da haber aldığı olayları hikâye tekniği içerisinde yer yer betimlemelerle süslemiş ve diyaloglarla örgüleyerek duru, akıcı bir anlatıma büründürmüştür. Sanatçı, eserinde kendisinden 'fakir' olarak söz etmekte; olayın gerçek kahramanlarını isim ve konumlarıyla anlatırken, kendi isminden hiçbir şekilde söz etmemektedir. Müellif, ismini gizleyip neferden paşaya kadar yeri geldikçe mücadele eden kişilerin adlarını, konumlarını belirtmekte; buna mukabil, kendisini ise çoğu zaman anlatımıyla hissettirerek eseri ve olayları öne çıkarmaktadır.

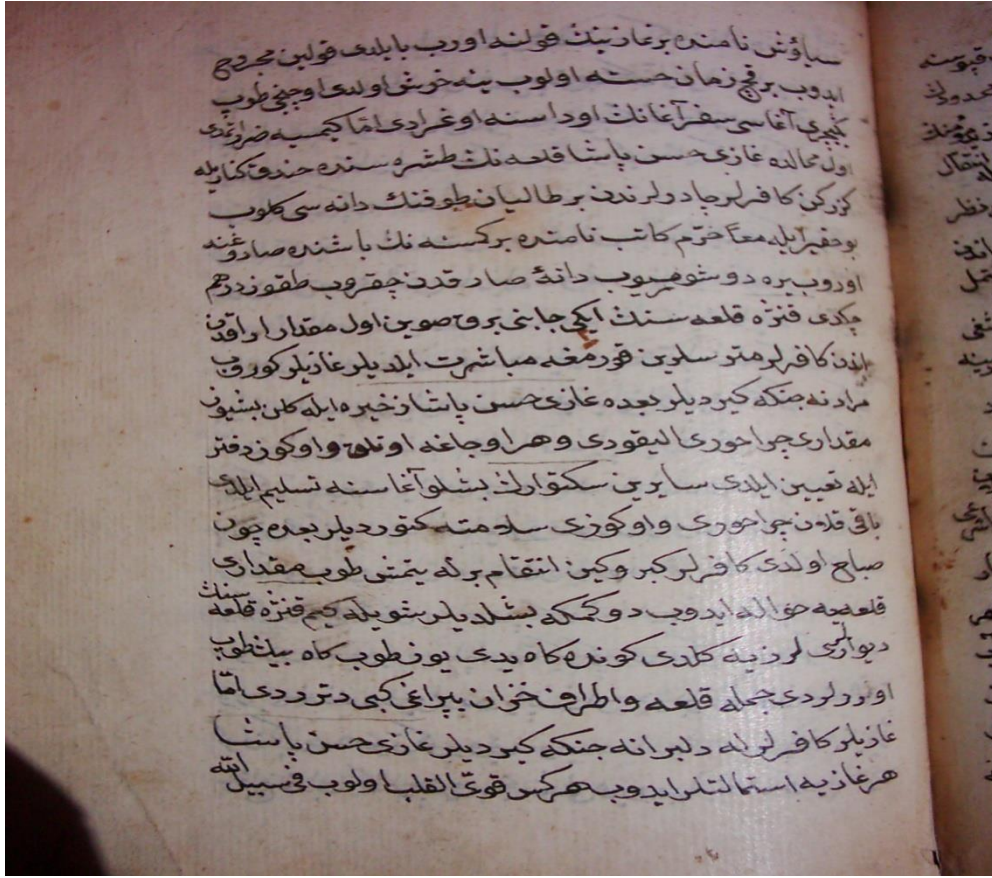
Gazâvât-nâme metni; savaş sahnesiyle başlar, Kaniye Kalesi etrafında gelişen olaylar zinciri anlatılır. Burada hikâye edilen konu, "Erken Dönem Edebi Kaynaklarda Kaniye Müdafası" adlı çalışmada sözü edilen "Gazâvât-nâme-i Tiryâkî Hasan Paşa" adlı eserin biçim ve muhtevasıyla aynıdır. Söz konusu çalışmada, müellifi bilinmeyen gazâvât-nâmenin yurt dışında tespit edilebilen 19 nüshasının bulunduğu belirtilmektedir.⁴⁶ Diğer taraftan "Derviş Paşa İnşası" adlı çalışma sonunda ortaya konan metin de müellife atıf olması yönüyle diğer nüshalardan farklı bir biçimde yirminci nüsha olarak nüsha ailesine dahil edilebilir. *Gazâvât-nâme-i Tiryâkî Hasan Paşa* müellifinin, Derviş Paşa olarak tespit edilmesiyle, metnin yazarı etrafındaki birtakım belirsizlikler de ortadan kalkmış olmaktadır. Müellifin kesin olarak bilinmemesi, müellifin eserdeki konumu hakkında bugüne dek tatmin edici malumat ortaya koymayı engellemiştir. Ancak eser, yazmanın başında yer alan müellif bilgisiyle birlikte değerlendirildiğinde belirsizlikler büyük ölçüde ortadan kalkmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi Derviş Paşa; asker, devlet adamı ve şair olarak Haçova Meydan Savaşı da dahil olmak üzere şehit olana dek neredeyse bölgedeki tüm savaşlar silsilesinde bulunmuş, olayların birinci elden tanığı olmuştur. Müellif; yaşadığı, şahit olduğu mücadeleleri kendine mahsus üslubuyla askerlik mesleğinin yaşatıldığı her mekanda okunabilecek, yiğitlik ve kahramanlık duygularını besleyecek bir tarzda kaleme almıştır.

Yazma nüshadaki iki farklı metin, dil ve üslup açısından değerlendirildiğinde; birinci metinde ilmî, edebî bir dilin hakim olduğu görülmekte; metnin muhtevasına uygun olarak Arapça-Farsça kelimelerin daha yoğun kullanıldığı anlaşılmaktadır. Gazâvât-nâme metninde ise daha açık, anlaşılır ve halkın yabancı olmadığı bir dilin mevcut olduğu görülmektedir. Bu iki farklı durum, müellifin duygu ve düşüncelerini aktarma aracı olarak gördüğü metnin muhtevasına uygun bir dil ve üslup tercihiinde bulunduğunu göstermektedir. Aynı durum, Derviş Paşa'nın manzum eserlerinde de görülmektedir. Şair, Farsçadan uyarlamasına rağmen *Murâd-nâme*'de, mesnevi dil ve üslubu çerçevesinde akıcı, anlaşılır bir dil kullanmıştır. Yukarıda verilen manzumelerdeki yalın ve anlaşılır

⁴⁵ Âgâh Sırrı Levend, *Gazâvât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazâvât-nâmesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1956, s.102

⁴⁶ Osman Ünlü, *Erken Dönem Tarihi ve Edebi Kaynaklarda Kaniye Müdafası*, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi- 2016, C:5, Say. 4, s.690-720

halk Türkçesi de gazâvât-nâmedeki dile çok yakındır. Buna mukabil, tamamen Farsça telif edilmiş *Zübdetü'l-Eş'âr* ise yine şairin geniş perspektifini, Türkçe dışında bir lisanda sergilediği dil ve üslup becerisinin bir diğer göstergesidir.

Görsel 6: Tiryaki Hasan Paşa Gazâvât-nâmesi

3. SONUÇ

Derviş Paşa, özverili bir devlet adamı ve sanatçı kişiliği ile Mostar'ın yetiştirdiği önemli şairlerden biridir. Çeşitli mecmualarda şiirlerine rastlanılan şairin, mürettep divanı olduğuna dair klasik biyografik kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak dağınık haldeki şiirlerinden anlaşıldığına göre nazım biçimlerinin hemen her çeşidinden örnekler vermiş, Türkçe ve Farsça şiirler kaleme almıştır. Bu bilgiler ışığında şairin mürettep ya da gayrı mürettep bir divanının olma ihtimali yüksektir. Ancak henüz bir divanına rastlanılamamıştır.

Derviş Paşa, İranlı şair Binâî'nin *Sehâ-nâme* adlı mesnevisini *Murâd-nâme* adıyla telif-tercüme bir eser olarak Türk edebiyatına kazandırdığı gibi; III. Murad'ın şehzadesi, Mehmed'in düğün şenliklerini anlattığı *Zübdetü'l-Eş'âr*'ı da Farsça olarak sanat dünyasına sunmuştur.

Derviş Paşa'nın mecmualarda tesadüf edilen manzumeleri gibi, yine bir mecmuada kendisine atfedilen mensur eserlerine rastlanılmıştır. Bosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bulunan bir yazma nüshada bulunan ve şairin adına nispet edilen iki mensur metin bulunmaktadır. *Derviş Paşa İnşâsı* olarak adlandırılan ve birbirinden bağımsız iki parça halindeki mensur eserlerin biri din ahkâmına yönelik betimleme ağırlıklı, tahkiye boyutu olan bir çeşit fetva metnidir. 2 varak tutarındaki ilk metin eksik bırakılmış, herhangi bir başlık ya da ayırıcı bir işaret kullanılmadan doğrudan diğer metne geçilmiştir. Sözü edilen ikinci metin ise Tiryaki Hasan Paşa ve askerlerinin destansı mücadelesinin yaşandığı Kanije Müdafası çerçevesinde gelişen olayların anlatıldığı mensur bir gazâvât-nâmedir. Bu gazâvât-nâme yurt dışında tespit edilen 19 nüshadan sonra 20. nüsha olarak nüsha ailesine dahil edilebilir. Söz konusu nüshanın önemi, yazma içerisinde müstensih tarafından

metnin müellifinin Derviş Paşa olduğunun belirtilmiş olmasıdır. Tarihi gerçeklikler de bu bilgiyi doğrulamaktadır.

Farklı konularda telif edilmiş söz konusu iki mensur metin örneği, şairin bilgisinin yanında tahkiyeye dayalı metin oluşturma yeteneğini de ortaya koymaktadır. Bu çerçevede Derviş Paşa'nın şairlik yeteneğinin yanında mahir bir münşi olduğu görülmektedir. Derviş Paşa, her iki metinde de, ilgili metnin içeriğine göre düşünceyi ortaya koymaya yönelik farklı anlatım teknikleri kullanmıştır. Birinci metinde daha çok tasvir edici ve açıklayıcı anlatımı tercih eden müellif, ikinci metin olan gazâvât-nâme parçasında ise öyküleyici anlatımı öne çıkarmıştır. Birinci metnin sembolik dili, kavramların somutlaştırılarak anlatılması ve sonuçta kutsal bir metnin mesajının yorumlanması esnasındaki üslup, mensur parçanın edebî değerini oluşturmaktadır. Tiryaki Hasan Paşa'nın Kanije müdafasını anlatan gazâvât-nâme ise hayli uzun bir mensur eserdir. Bu eserdeki diyalog bölümleri, canlı savaş ve askeri hareket tasvirleri metne akıcı bir üslup ve ilgi çekici bir nitelik kazandırmıştır.

Genç denilebilecek bir yaşta savaş meydanında şehit düşen Derviş Paşa, ortaya koyduğu eserler dikkate alındığında, velud bir sanatçıdır. Yapılacak araştırmalar, eksik olan metin parçalarıyla birlikte yeni bilgileri ortaya koyabilecektir. Bu araştırmada ortaya konan önemli hususlardan biri de yukarıda da belirtildiği gibi, Agah Sırrı Levend başta olmak üzere tarihî-edebî metinler üzerine yapılan önemli çalışmalarda sözü edilen ve müellifi belli olmayan eserler içinde gösterilen "Gazâvât-nâme-i Tiryâkî Hasan Paşa" adlı mensur eserin müellifinin Derviş Paşa olduğunun ortaya konmasıdır.

KAYNAKÇA

- Ak, M. (1994). "Derviş Paşa-Bosnevî". *İslâm Ansiklopedisi*. TDV Yay. C. 9., İstanbul, s. 196.
- Aykut, N. (1980). "Hasan Beyzâde Târihi", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Seminer Kitaplığı, İstanbul.
- Baykal, B. S. (1982). Peçevî İbrâhim Efendi, Peçevi Tarihi II, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Başbakanlık Basımevi, Ankara 1982.
- Beyânî Tezkiresi (Câullahzâde Mustafa Beyânî-Tezkiretü's-Şu'ârâ), (Haz. Aysun Sungurhan) <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55835,beyani-tezkiresipdf.pdf?0>
- Derviş Paşa İnşası Yazma Nüshası, Bosnijacki İnstitut u Sarajevu, Ms.449.
- Derviş Paşa, Murâd-nâme, Bratislava Nüshası, Nacionalna Biblioteka TF 42, (BN: 48a)
- Derviş Paşa Vakıfnamesi Yazma Nüshası, Mostar Evkaf İdaresi, v.182
- Duakoviç, E. (2015). The Poetics of Ancient and Classical Arabic Literature Orientology (Çev: Amila Karahasanoviç), Routledge Taylor & Francis Group. London and Newyork.
- Hasan E. (1383). Edeb-i Fârisi Der Anatolî ve Balkan, Dânişnâme-i Edeb-i Fârisi Cild-i Şeşom, Tahran.
- <http://isamveri.org/pdfdkm/04/DKM040371.pdf> sonerişim 16.11.2018
- Kadic, M. Enver, Tarih-i Enveri, Orijentalni İnstit u Sarajevu, C.3.
- Kadric, A. (2008). Muradnama- Derviş-paşa Bajezidagić, Orijeltalni institut u Sarajevu.
- Kesik, B. (2009). *Dervîş Paşa-Murâd-nâme*, Kiraz Ofis Baskı Merkezi, Giresun.
- Kesik, B. (2009). "Derviş Paşa'nın Murâd-nâmesinde Ses ve Ahenk ile İlgili Sanatlar", Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/7 Fall, ss. 370-400.
- Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkietü's-Şuarâ (Haz. İbrahim Kutluk) <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55834,kinalizade-hasan-celebipdf.pdf?0>

Kuran-ı Kerim: <https://kuran.diyanet.gov.tr/>

Levend, Â. S. (1956). Gazâvât-nâmeler ve Mihâloğlu Ali Bey'in Gazâvât-nâmesi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.102

Odabaşı, M. (2009). Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî Metin ve Muhteva, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, C.I, s.113.

Olgun Tahir (1937). Nev'i ve Sûriyye Kasidesi, Aydınlık Basımevi, İstanbul.

Riyâzî Muhammed Efendi, Riyâzü's-Şu'ara, (Haz. Namık Açıkgoz)

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf> s. 148-149 son erişim tarihi 30.12.2018

Tayyar-zâde Ahmed (1293). *Tarih-i 'Atâ*, İstanbul Yahya Efendi Matbaası. İstanbul, C. IV.

Toska, Z. (1999). "Bir Armağan Zübdetü'l-Eş'ar" Prof. Dr. Nihad M. Çetin'e Armağan, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, s.293-358.

Ünlü, O. (2016). "Erken Dönem Tarihi ve Edebi Kaynaklarda Kaniye Müdafası", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi- C:5, Say. 4, s.690-720

Yazma Mecmua. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi, R-2012

Zehr-i Mâr-zâde Seyyid Mehmed Rızâ, Rıza Tezkiresi (Haz. Gencay Zavotcu) <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/60735,riza-tezkiresipdf.pdf>. s.106 son erişim tarihi 30.12.2018

DERVÎŞ PÂŞÂ İNŞÂSÎ

Metin

“Dervîş Pâşâ İnşâsıdır”

1. Metin: [Edebî Mahiyette Bir Fetva Metni]

(1) Sebeb-i tahrîr-i kitâb kalem ü müceb-i tastîr-i hitâb-ı raķam budur ki *fenkihi mā tābe lekūm minen nisāi....*⁴⁷ emr-i şerîfine imtişâl “*nisāükūm harşūn lekūm, fe'tū harşekūm*⁴⁸ hükm-i latîfine mutābe‘at iden Zeyd-i müteşerri‘ [ve] zen-dost [ü] hüceste-hişâl ile *ete'tūnez zūkrāne mine'l-'ālemīne* ve *tezerūne mā ḥalaķa lekūm rabbūkūm min ezvācekūm, bel entūm kavmūn ādūne*⁴⁹ hitābı tahtına dāhil ü *emṭarnā 'aleyhim meṭarān..*⁵⁰ ‘azāb-ı elîmine vāşıl olan ‘Amr-ı Lûtî [ve] gulām-dost ü bed-fi‘āl arz-ı vücūd-ı insāniyyet ü tasrif-i mülkiyet da‘vasın idüp niçe kıl ü kāl ü mābeynlerinde def ‘atle ceng ü cidāl ü darb u kıtāl vāķi‘ olup āhir hükmü‘ş-şer‘ huzūrında mūrāfa‘a ve münāza‘a itdüklerinde cānibinūn hüccetlerine ve hudūd-nāmelerine nazar olundukda diyānet ile mevşūf u istikāmet ile ma‘rūf olan kāżi-i şer‘-i ehl-i vukūf-ı bî-garāz müslümānlar ile ḥaķ ü ‘adl üzre Zeyd-i mü‘mine ta‘yîn eyledüķi hudūddur ki zıkr olunur: Evvelā sūnbūllı bayırūn miskli depesinden dik aşāķı Hācibeyn kazaşına tūlen ve ‘arzan andan iki gözli iki siyāh kemerūn arasındaki uzun toķrı aķ köprinūn altında tatlu çeşmeye yemīn ü yesārındaki tūlen ve ‘arzan bāģ u bāģçesinūn ‘inde‘l-āmālī mu‘ayyen olan hudūdiyla andan çāh-ı zeneḥdānı müştemil olan beyāz depenūn altından toķrı aķ boģaza andan şine şahrāsına enārlığı ve turunçluğu ile tūlen ve ‘arzan urusu ve kurusı ile ve bāģ ü bāģçesiyle dik aşāķı (2) billūrdan iki sūtūnūn arasındaki ruh çeşmesine ve āb-ı hayāt kapusına ḥāşılı cān mezz‘asına ki ḡāyetü‘l-ḥudūddur ve bu hudūd-ı mu‘ayyene olan maḥdūduḥ arāzi-i cümle müştemilātıyla şer‘ān ve kanūnen şāḥib-i hüccet-i şer‘iyye olan Zeyd-i mü‘minūn Ebū‘l-beşer Ḥazret-i Ādem Şafiyullāh

⁴⁷ Nisa-3:..... size helâl olan (başka) kadınlardan..... nikāhlayın...

⁴⁸ Bakara- 223: Kadınlarnız sizin tarlanızdır, tarlanıza istediğiniz gibi gelin...

⁴⁹ Şuara 165-166: Rabbinizin sizler için yarattığı eşlerinizi bırakıp da, insanlar içinden erkeklere mi yaklaşıyorsunuz? Doğrusu siz sınırı aşmış (sapık) bir kavimsiniz!

⁵⁰ Şuara-173: Üzerlerine öyle bir yağmur yağdırdık ki..

'aleyhi's-selāma varınca ebān 'an ced ırş ile intikāl itmiş ola. 'Amr-ı Lūṭi'nūn ḥüccet-i bāṭıla ve ḥudūd-nāme-i fāsidesine nazar olundukda sālifü'z-zıkr Sünbüllü bayırūn ardından ense çukurına andan sırtı sıra arka bayırların muḳassı ve nā-hem-vār derelerin ve depelerin müstemil olan bî-hāşıl ü bî-menfa'at zemīn-i şüre ve arz-ı yābise andan dik aşağı çıplak bayırūn müte'affın ve mühlik deresiyle ḥabāset ü necāset çukuruna andan cehennem kapısına ki ḡāyetü'l-ḥudūddur. 'Amr-ı Lūṭi-i ḡümrahūn bu ḥudūd-ı fāsidesiyle maḥdūd *fe-inneke racīm ü inne 'aleyke'l-la'ne ilā-yevmü'd-dīn*⁵¹ ḥitābıyla muḥātab *inne teb'ake minḥüm lā-emle enne cehennem*⁵² 'ikābıyla mu'ākab olan dāll ü muḍill kör nā'ibūn imzāsıyla mūmzā ve ḥatemīyle maḥtūm bāṭıl ü nā-şer'î ḥücceti nüṣṣa-i dūr-hayān gibi iḥrāk-ı bi'n-nār ve kendüsi recm ü seng-sār olup ḥaḳ her vech ile mü'min ü dīn-dāruṅ idüḡi eşkāre ve zāhir ü be-dīdār oldu. Sünbüllü bayırūn depesinden rūḥ çeşmesine ve āb-ı hayāt kapısına varınca tūlen ve 'arzān ḥaḳḳ-ı sarīḥi idüḡi udūl-i müslimīn ve fuḥūl-i muvaḥḥidīn şehādetleriyle müşārūn 'ileyh-i zen-dost Zeyd-i müslime ḥükm olundu. Keyfe-mā-yeşā⁵³ mutasarrıf ola hiç aḥz u taşarrufına mani' olmamak için ḥāzihi'l-veşīka...

2. Metin: [Gazâvât-nāme-i Tiryâkî Hasan Paşa]

(3) Siyāvūş nāmında bir ḡāzīnūn koluna urup bayıldı. Kolın mecrūḥ idüp birkaç zamān ḥaste olup yine hoş oldu. Üçüncü top Yeñiçeri Ağası Sefer Aḡanuṅ odasına uğradı amma kimseye zarar itmedi. Ol maḥālede Ḡāzī Hasan Pāşā ḳal'anūn taşrasında ḥendeḳ kenārıyla gezerken kāfirler çadırlarından bir talyan tūfeng danesi gelüp bu ḥaḳır ile ma'en Ḥürrem Kātib nāmında bir kimsenūn başında şaruḡına urup yere düşürmeyüp daneyi şarıḳdan çıkarup toḡuz dirhem çekdi. Ḳaniye Ḳal'asınūn iki cānibi Berḳ şuyın ol miḳdār araḳdan andan kāfirler metrislerin ḳurmaḡa mübāşeret eylediler. Ḡāzīler görüp murādına cenge girdiler. Ba' deḡü Ḡāzī Hasan Pāşā zahīre ile gelen beş yüz miḳdārı çerāḥorı alıḳodu ve her ocaḡa otluḳ ve öküz defter ile ta'yin eyledi. Sāyırın Sigetvarūn Beşlü Aḡāsına teslim eyledi. Bāḳı ḳalan çerāḥorı ve öküzü selāmete götürdiler. Ba' deḡü çün şabāḥ oldu. Kāfirler kibr ü ḳin-i intikām birle yetmiş top miḳdārı ḳal'aya ḥavāle idüp döḡmege başladılar. Şöyle kim Kaniye Ḳal'asınūn dīvārları lerzeye geldi. Günde ḡāḥ yedi yüz top ḡāḥ biñ top ururlardı. Cümle ḳal'a ve eṭrāf ḥazān yapraḡı gibi ditreḡdi. Ammā ḡāzīler kāfirlerle dilberāne cenge girdiler. Ḡāzī Hasan Pāşā ḡāziye istimāetler idüp herkes ḳaviyyü'l-ḳalb olup fi-sebīlillāḥ (4) küffāra ḳarşu durdılar. Ammā bir haftaya deḡin ḳal'anūn ḳapuları ḳapanmadı. Muttaşıl ḡāzīler taşra çıkup küffārlarla muḥārebe ve ceng iderlerdi ve ḡayvānāt otluḡa çıkup kāfirler bir ḡayvān almaḡa ḳādir olmadılar. Ba' deḡü kāfirler bu ḡālī görüp bir gice Muḡammed Kethūdā geçidinden 'umūmen cümlesi geçüp Türk yaḳasına on dört yerde metrisler ḳurup Peç yaḳasından beş top elli altı biñ fedāyi 'asker alıḳodu. Andan Berḳ şuyı ḳamış saziyla doldurmaḡa başladılar ve üzerine çubuḳdan leseler idüp ḳal'adan yaña sepedler idüp içini uzun odun ile doldurdılar. Ḥendeḳ başına götürüp büyük ṭābiya baḡladılar ve ḥendeḳūn yaşsılıḡı ölçüp aña göre bir köpri taşnif eylediler. Andan çam varilleri yapıdılar ve içine 'arābe denḳleri gibi iki ādem birbiri yanına yürüyiceḳ miḳdārı ve ol köprüyi ḳal'aya yürüyüş maḥallinde dört ādem ileri sürer ve ol çam varilleri terlik gibi döner şunuñ üstünde yürüde tamām ḳal'a dibine geliceḳ ol köpri başında bir demür çengāl atmışlar bir ādem ol çengāl ḳal'a dīvārı dibine yire şaplıya tā kim köpri 'asker altında ḡareket itmiye bu vechile ḳal'a dīvārına yapışalar deyü bunuñ üzerine kırḳ gün geçdi henüz köprüyi şuya şalmadı. Hasan Pāşā ḡāzīlerden birkaç fedāyi yigitler çağırup baḡışış virüp eyitdi: Göreyim sizi (5) uşta neft ü fetil ola ki ol köprüyi şuya şalmadın doldurduḳları sıçan yolın yaḳup iḥrāk idesüz didi. Anlar daḡı Sultānım semmen ve ta'aten deyüp himmetūnüz ile olsun didiler. Ba' deḡü bir küçük sefīne bulup gice ḳarañusunda mülā'in ṭābiyalarında tamām ser-ḡoş olup uyḳuda iken berü cānibden neft urup ateş eylediler tamām ateş alevi mülā'inūn çevrelerin alup meḡer kendülerin esbāblarına daḡı neft degilmiş idi. Tūtuşup şuya daldılar ḡalās bulmayup bandılar, başlarına ḳıyāmet ḳopdı. Ḡāzīler içeriden top tūfeng şaçup ol sıçan yolların şöyündürmeḡe mümkün olmadı kırḳ gün doldurduḳları sıçan yolları bir sā'at yandı. Kāfirler ol ḡālī göriceḳ ḡāyet bî-ḡuzūr olup nice ediceḳlerin bilmediler. Aḡir ol yanan sıçan yolların doldurmaḡa başladılar. Tamām yigirmi

⁵¹ Hicr 34-35: çünkü sen kovuldun , Şüphesiz hesap gününe kadar lânet senin üzerinedir...

⁵² Araf 18: "... Andolsun, onlardan sana kim uyarırsa sizin, hepinizi cehenneme doldururum."

⁵³ Nasıl isterse, dilediği şekilde.

günden sonra hendek başına göturdiler. Ol köprüyi şuya şalıp tâbiya yanında kodılar. Hasan Pâşâ anı görüp birkaç fedâyî gâzîlere bahşış virdi ve eyitdi: Göreyim sizi ol köprüyi çeküp içeriye götüresüz didi. Anlar dañı sultânun himmetiyle olsun didiler. Bir uzun urgan alup gitdiler bir küçük gemi ile köprüye yanaşup ipin ucun ol köprünün demür çengeline bağladılar ve urganın bir ucun içeriye göturdiler andan on beş adam urganı dutup bir kez gülbang-i Muhammedî çekdiler meger köprünün üstünde olan bir bölük mülâ'in (6) yatup köprüyi beklerlermiş ańsızdan köpri hareket idüp kal'a yanına geldüğin göricek cân baş kapusına uğrayup cümlesi şuya döküldiler. Çok kâfir şuya Ėarğ bunca para ve yarak köprünün üstünde kaldı. Cümlesin Hasan Pâşâ'ya göturdiler. Ėâzî Hasan Pâşâ ol hâli gördi. Ėâyet şâd u Ėandân oldu. Ammâ kâfirler helâk mertebesine vardılar. Zîrâ iki aydan ziyâde kal'aya yûriyüş için tedârik eyledikleri, Tañrı Ėazretinün tağdîri bu yüzdendir. ElĖamdülillâh sümme elĖamdülillâh ba dehü kâfirler çam gemilerin yapmağa başladılar. İçine yüzer adam girüp ve üstâduñı pelîd tahta ile örttiler ve tahta üstünü cild-i cav ile muğkem kapladılar. Ta kim kal'ada top tûfeng ok kumpara eyledikde içinde olanlara zarâr gelmeye. Ba dehü Berğ şuyı aşudı. İki yerde açık şı var idi. Her biri bir kûlleye karşı idi. Her şuyun başında birer gemi kodılar. Bunuñ üstine altmış Ėün geçdi. Ba dehü bir gice kâfirlerün aźım şenlikleri oldu. Şöyle kim top tûfeng şadâsından yerler zelzeleye geldi. İçeride olan gâzîler acebe kaldılar. Ėâzî Hasan Pâşâ eyitdi: Kâfirün bu hareketden bir cüz'in almak gerekdür didi. Ma kûl gördiler. Sultânundan himmet olursa varup bir amel idelüm. Hasan Pâşâ Ėayır du âlar eyledi. Ba dehü Kaniye kal'asınun altı yanında bir geçid var idi. Mülâ'in her gice ol geçidden işler idi. Andan gâzîler bir iki küçük (7) gemi ile varup pusuya girdiler. Anda bir bellü başlu kâfir geçidden geçerken üzerine urup bir kaçın kırdılar ve ikisin diri dutup Hasan Pâşâ'ya göturdiler. Ol dañı buyurdı birisin içerüye göturdüler ve birin taşrada alığodılar. İkiisi ma en olıcak bir söz söylerler. Ba dehü Hasan Pâşâ eyitdi: Saña şorduğum toğrusın söyle didi. Ol mel'un eyitdi: Her ne su'âl idersen toğrı söylerüm didi. İmdi bu gice olan şenliklerüniz ne idi didi. Sultânun yukarıda Yanık altında askerlerimizden kâğıdılar ile adamlarımız geldi. Ol cânibde bir memleket var imiş. Kırkan⁵⁴ tâ'ifesinün ka beleri gibi imiş. Anı şimdi Türkden almışlar şenlikün aşlı oldur didi. Ol kal'anun adı nedür didi. Ol eyitdi: Ben diyârlarun adın bilmezem dedi. Andan Hasan Pâşâ eyitdi: Askerünüzde Macar ve Ėırvat yok mudur? Anlardan bir kimse kal'anun yanına gelmezler şimdiye değin ne kadar dîl almış isen hep sizden alınur. Eyitdi: Gerçekdür Macarı kal'anun yanına uğratmıyorlar. Zîrâ anlar Türklerle birdür dirler Hasan Pâşâ eyitdi: Ne miğdâr asker vardır. Ol eyitdi: Ėırvatdan ve Macardan Ėayrı otuz biñ vardır didi. Andan Hasan Pâşâ buyurdı. Ol Ėayrı dîli getürün görelüm berâber söyler mi? Getürüp söyletti. Evvelki gibi söyledi. Ba dehü Ėâzî Hasan Pâşâ buyurdı. Dilleri taşra çıkaruñ ve eliyle işâret eyledi. Başların kesün. (8) Andan Hasan Pâşâ beşlü ağası Kara Ömer AĞayı yanına getürüp tenhâ didi ki: Var şol kâfirleri kal'ada olan yüz elli Pandur ve beş yüz Macar çerâhorı içinden geçir bunlar anları görsünler ve sen anlara söyle uşta bunlar cümlesi Macardur. Üç geçidde birer növbet biñ fedâyî Macar içerüye yarduma girer. Ben dañı sizdenüm küçükden esîr olmuşum. Bu pâşânun kûluyum biñ âdem elüm altında vardır. Bunca rızk ü mâlum vardır bırağup gidemezüm. Bu kal'ayı alsalar Ėıfz iderdüm ammâ sizün arañuzda çok âdem vardır. Bu kal'anun alınmasın istemezler ve kal'ada otuz biñ âdem vardır ve bir yıllık zâğîre ve bârût vardır. Meger bunda kışlayup buz üstünde bir çâre idesüz ve Pâşamız şimdi sizi öldürmeğe buyurdı velâkin ben sizünle hem-şehri olmağıla türâbiyyet Ėayreti vardır. Sizi âzâd iderdüm. Uşta cümle vâĖi'-i hâli gördünüz, zâbiğlerünize Ėaber idesüz ve bizden cümlesine selâm idesüz ve benüm Ėürmetimi bilesüz didi. Kara Ömer AĖa bu cümleyi Hasan Pâşâdan diñledi Ėayrân oldu. Kalkup Hasan Pâşâ'nun etegine yüzün sürdi. Zihî aĖl zihî tedârik didi. Ba dehü Kara Ömer AĖa ol dîleri alup didiği gibi eyledi ve ellerine bir miğdâr beyâz etmek parasın virdi ve küçük gemiye koyup askerlerine ulaşırdı. Andan cân Ėalâş idüp zâbiğlerine geldiler. Cümle ağvâli bir bir beyân eylediler. Andan kalkup Ferdinan Krala (9) göturdiler ve cümle ağvâli krala i'lâm itdiler. Kral Ėâyet müte'ellim olup Ėâmüş oldu. Andan ba zıları eytdiler: Devletlü kral bil kim bunlarun gözlerine Ėorkularından bir Ėayâl görünmüşdür yohsa Macar kendüleri içerüye girüp Türke yardum itmezler meger ba zısı iğbâr itseler olur hele bu ağvâli taşrada şâyî itmeyelüm. Elbetde bu işün neticesi var ise zühür ider didiler. Ba dehü bu taraftan

⁵⁴ Kırkan: Hristiyan anlamındadır.

meğer ol zamān İbrāhīm Pāšā vezīr-i a zām hāzretleri vefāt eyledikde āsitāne-i sa ādetden Yemişci Hasan Pāšā vezīr olup gelince Yanık altında olan asker-i Bedun⁵⁵ nāmın iderken āhirlığın koyup acele birle gice ile İstoyini Belgrad'ın dış kal'asın uğurladı. Ehl-i İslāmuñ kimin kırdılar ve kimin esir idüp ve iç kal'ada er ādem bulunmağla meterisler kurup birkaç günün içinde kal'ayı bi'l-küllü feth eylediler. Tamām-ı kal'anun tedārikin görüp vāfir fedāyi ve müstevfā zahire kodılar. Ol mahāalde Yemişci Hasan Pāšā dahı asker-i İslāma irişüp kāfire mukābil konup gice ve gündüz ceng u cidālden hālī olmayup kāfirler hem kal'ada ve hem iki şuyun arasından girüp asker-i İslām kāfire fırsat bulmadılar. Ol zamān Muhammed Kethüdā Bedun Beglerbegisi idi ve Mangurkuşu Muhammed Pāšā bu ikisi gayrete gelüp kāfirün top ü tufengine bakmayup Rüstem-i Zāl mişāl kāfirlerün içine girüp (10) 'azım ceng ü cidāl ü harb u kıtāl eylediler. Neçe kāfirleri helāk eylediler şöyle kim atlarda ve kılıç şalmada kuvvet kalmadı ve asker-i İslāmdan anlara yardım gelmedi. Zīrā kāfirler çoğidi. Deryā katında katre neylesün. İkisi dahı yüzlerini çevirmeyüp şehid oldılar. El-hükmi lillāh kāfirler gāyet ferāh-nāk olup başların kesüp Kaniye altına götürüp bir sūngüye diküp meterislerinde koyup ve içerüye bülend-āvāziyla çağırıp didiler: Ey ehl-i kal'a bilün ve āgāh olun uşta yukaruki askerimüz İstolni Belgradı aldı. Vezirünüz olan Yemişci Hasan Pāšā bir şāhuñuzun askeriyle geldi ve bizümle çok ceng itdi. Āhir bilürsüz Muhammed Kethüdā dünyāda birdür ve Bedun Beglerbegisi Muhammed Pāšā ol ikisinün başlarıdır ve cümle askerünizi hep bozduk vezirünüz gücile elümüzden kurtuldu. Sigetvara togru kaçdılar ve yarın cümle askerlerimiz bunda gelür bundan soñra kime tayanursuz. Size aşla bir yerden yardım gelmez. İmdi evlāsı budur ki kraluñ kal'asın viresüz zīrā bir er kırk yılda hāşıl olur. Üç ay olur şunda kapanup ceng idersüz. Bilürsüz serdāruñuz olan Hasan Pāšā sizün eyliğünizi istemez. Bir mu'ānnid kimsedür. Siz anı söyletmeñ. Başuñuzu maluñızı selāmete çıkaruñ. Kraluñ size ahd u emānı vardır. Bir kılunuza zarar u ziyān gelmiye. Uşta yarın yukaruda İstolni (11) Belgradı alan Makaş Hersek ikiyüz biñ askeriyle geldikde belki size emān virmiye ve bu başı inanmazsañuz Muhammed Kethüdāyı bilen kim ise çıkup başları baksun. Kralumuz aña çok ri'āyet eylemek murādıdır deyü eşek gibi bağırdı. Andan Hasan Pāšāya cümle ahvāli didiler. Ba'dehü Gāzi Hasan Pāšā ehībānı bir yere getürdi ve eyitdi: Ey gāziler hod bilürsüz ol mel'unlar sizi esürgedüklerinde ol sözleri söylemez hemān kendülerün semtine lāzum olan fitne efsunların iderler. Hod ki ol başlar gerçektür ammā biz bu kal'ada Muhammed Kethüdā ve Mangurkuşu Muhammed Pāšā için kapanmaduk. Hemān dīn-i İslām için ki hāk dīndür. Anuñcün kapanduk. Hemān sa'ādetlü pādīşāhimuz hāzretleri sağ olsun hemān ... Muhammed Kethüdā yerine olur. İmdi ey gāziler dīn-i İslām yolında şābit kadem olmak gerektür. Zīrā dīn-i İslām cihānuñ rüşen çerāğıdır. Hāk subhānehü ve te'ālā hāzretleri celle celālühü kendi rüşen çerāğın söyindürmiye. İmdi ey gāziler taleb bizden nuşret viren Allahdur. 'Azze Şānühü şimdi bilā-şek kāfirlerün yüzlerine dünyā gülmüşdür ve kendülerine mağrūr olmuşlardır. İnşāallāhü te'ālā bundan soñra gülmek bizedür ve ağlamak anlaradır. Ümidmüz budur bize şandıkları fitne başlarına olur. Hiç üşenmeñ mu'cizat Muhammedüñdür. Fırsat bizimdür. Andan buyurdi: Meterisden çağırın mülā'ine cevāb virmeñ zīrā sözden āşinālık kesb olur ve mağlūb gālibe mā'il olur. Amma bir er olsa bir top ile ol başları urmak kābil (12) olsa ola ki şuya düşürmege mümkün ola. Mülā'in fāhirlenmiye didi. Andan Peçuyly Behrām Çeribaşı illerü gelüp eydür: Sultānum eger Tañrı Te'ālā ināyet iderse ve sultānumdan himmet olursa bu kuluñuz ol başları bir top atayum didi. Hasan Pāšā eydür: Göreyüm seni Hāk Te'ālā işüñ rāst getüre didi. Ol dahı elin öpüp var çeri ol başları tābiyaya karşı bir kulle vardır anda bülbul topı durur. Meşhūr topdur. Ol topı başlara nişān eyledi. Andan Allāh Allāh deyüp ateş virdi. Allāhuñ ināyetiyle ve Hasan Pāšānuñ himmetiyle iki başı bile şuya düşürdi. Fi'l-hāl Hasan Pāšāya müjde eylediler. Ol dahı Behrām Çeribaşıya bir tımār bağışladı. Kāfirler zehr yutmuşa döndiler. Bī-hużur oldılar. Andan ol içerüye çağırın mülā'in kaçun şetm-i gālize başladı ve didi: Bre Bolad cānlu tāife inşāfuñuz yok mı? Cinnī misüz perī misüz? Üç ay oldı. Sizden bir ağız cevāb almadık Bundan soñra hālünizi göresüz. Yarın yok revde olan askerler gelsün artuk size emān yokdur. Biñ başuñuz var ise birisi sağ kalmaz didi. Andan dönüp vāki'-i hālī Ferdinyan Krala hep birbir deyivirdiler. Ol dahı gāyet gāzaba gelüp nidā iderdi. Her kim içerü kal'adan bir dīl getürüp şahih haber virürse om pāre kūy vireyüm ve

⁵⁵ Kaynaklarda Bedun, Budun, Budim, Budum olarak geçen ibare daha bilinen adıyla Budin'dir.

yanumda muḳarreb ideyüm didi. İşıdeñ mülâ'inüñ niçeleri cedd ü cehd ile (13) ḳal'a çevresinde muḳayyed oldılar hele el-ḥamdülillāhi te'ālā ele girmedi. Andan ol gice geḳüp şabāḥ oldı. Cümle 'asker ḥarekete gelüp yayan atlu deryā misāl Ḳomran tarafına revāne olup gideler. Ba'dehu Yanıḳ altında olan kāfirlerüñ ağırlığı öyle⁵⁶ vaktinde irişüp ḳadırların ḳurmağa başladılar. Ba'de'z-zamān alay alay bölük bölük deryā gibi boy begleri cehennem duşraḳları herbiri kendü oṭāğına ve ḳadırlarına toldılar. Maḳaş Hersek nām mel'ün serdārıdır. Bu bir heybetiyle ve 'azametle gürürlüğü ile geldi Türke senüñ yerine dutmazdı. Ba'de ulu dıvān eyledi herkes keyfiyyet ḥāllerin ortaya getürüp söyleşdiler ve Ḳaniye ḥālınden şahıḥ haber virmege kimse ḳādir olmadı. Ferdinyan Ḳral ağlayup eyitdi: 'Ömrümde böyle bir cānsız tāife görmedüm. Her bār ki iḳerüye bir söz söylesüñ . Anlar cevāp virmeyüp ancak ḳılıç gösterürler didi. Andan Maḳaş başın ḳaldurup eyitdi: Ya Türki ne söyledürsüz. Meger siz muḥannet veya ceng bilmezsüz veya Türkle dostluḳ idersüz. Bu ne sözdür ki söylersüz didi. Biz yukaruda İstolni Belḡrad gibi ḳal'a(y) alduk ve Āl-i 'Osmān 'askeriyle bunca ceng eyledük. Bu ḳadar bellü başlu Türküñ başların kesüp siz ḥod üç aya ḳarīb bir palanga almağa ḳādir degülsüz. Ya bārī bir dıl almağa şahıḥ haber bilmek iḳün ḳādir degülsüz yazıḳ size. Siz erlik ve ceng nedür bilmezsüz. Aralarında (14) çok ḳıl ü ḳāl oldı hemān az kaldı ceng mertebesine vardılar. Zıṛa Ḳaniye Ḳal'ası māḥ-ı temmuzuñ āhirinde muḥāşara olundu. Bāzār günü ṭop urdılar tā teşrīn-i şānıñüñ evvelinde yine bāzār günü be-'ināyetullāhi te'ālā münhezim oldılar. Ba'de evvel muḥāşara iden mülâ'in didiler ki biz bunca zamāndan berü bu ḳal'a(ı) feth idemedük ḳünki siz geldüñüz feth idüñ biz ḳādir olmaduk deyü kendülerine eyitdiler ḳünkim bu ḥāl böyle oldı. Bize lāzum olan budur ki kendümüzü gerüye ḳekelüm. Görelüm bunlar daḥı ne hüner gösterürler deyü aralarında ḥile burüdet ḥāşıl oldı. Ba'dehü şoñra gelen mülâ'in Maḳaş-ı bed-ma'āş ḡayret idüp yine ādemler gönderdi. İḳerüye ḳal'a ḥāḳına söyliyeler ve hem ḳorḳudalar anda gelüp didi: Ey ehl-i ḳal'a işitdünüz 'askerüñüz ḥāli şöyle oldı. Şimdi size bir yerden yardım gelmez, serdāruñuz Sigetvara gitdi. Yukaruda yalnız bize ḳarşu gelmedi ve durmadı şimdi bir iki 'azım 'asker olduḳ, yedi ḳral 'askeri şimdi bundadır. Uşta ḳrallar sizlere selāmlar iderler. Sizüñ bunda itdünüz ve ḳekdünüz ḡayreti ta'accüb iderler. Pādişāhuñuza ḥıdmet ise ancak ola. Bu dünyāda sizden ziyāde ḳapanmuş ve ḡayret ḳekmüş yokdur. Āferīn size. Yeter belā ve zaḥmet ḳekdünüz. Hemān devletlü ḳraluñ ḥaşārın virün zıṛa şimden şoñra ḳışdur, zaḥireñüz ḳalmaz, yardım bir yerden gelmez. Hemān sağ ve esen ḳal'adan ḳıḳup gidüñ aslā bir ḳıluñuza ḳazar (15) ziyān gelmiye didi. Mel'ün şol ḳadar mülāyim söyledi murādı ḥāşıl olmadı. Böyle ki iḳerüden bir söz söyleseler āḥir gördi kendüye cevāb bu ḳadar eyitdi. Kerem ile ḳrallar sözüñüze taḥşīn iḳün selāmlar eylediler. Bize bellü cevāb eyleñ didi ve yalvardı ba'de ḳal'eden ḳılıç gösterdi. Mel'ünü tūfenge ṭutdılar. Āḥir şetm-i ḡalīz ile söge söge gitdiler . Bu ḳal'a ḥāḳı bu ḳadar 'asker birlendigüne göricek eger cevāb virirler ise taḥḳıḳ ḳal'a(y)ı virirler dirlerdi. Ba'de bir ādem gelüp haber viridi. Türk bir cevāb virmez hemān ḳılıç ḥavāle idüp gösterdiler didi. Maḳaş Hersek işidüp ḡāyet ḳandı. Yarın yūriyüş idüp ḳal'a(y)ı yerle bir idelüm, bir Türki diri ḳomayalum didi. Amma evvel gelüp Ḳaniye(y)i muḥāşara iden kāfirler bu ḥaberden ḥaz eylediler. Ba'dehü mezkūr gemiler ki yapmışlar idi, Ol gün şuya şaldılar. Ḥasan Pāşāya ḥaber oldı. Andan ol gemiler gelicek yola ḳarşu ḳal'anuñ dolmasın yarup ve iḳlerine balyemez ṭopların ḳoyup ve ṭane ṭaş ve demür pāreler doldurup tamām ḳal'anuñ ḥendeḳine geldükde ol gemileri şuya ḡark eyliyüp ṭopuñ yanına üstād ṭopçılar ḳodı: Göreyüm sizi didi. Andan bu ṭarafda olan gemileri şuya şaldı. Yarın bāzār günü ḳal'aya yūriyüş iḳün nidā eylediler. 'Azım tenbih eylediler ve iḳerüden dıl almak iḳün üç ādem gönderdiler ve herbirinüñ eline ellişer flori viridi. Bölige bir şan'at (16) ve ḥile idesüz göreyüm sizi didi. Andan ḳal'a altına gelüp ḳaḡırdılar ve flori gösterdiler eline, bize bir iki ādem Türk bizi gelüp iḳerüye götürsünler. Size tābi' olmak mūrādımız vardır didi. Ḡāzī Ḥasan Pāşāya ḥaber eylediler. Andan Ḥasan Pāşā murāḳabeye vardı. Andan başın ḳaldırdı ve eyitdi: Dıl almak ve ḥile itmek iḳün gelmişlerdür. Falan ṭopa ateş virüñ göreyüm sizi. Andan nişāne alup ṭopa ateş virildi. Bi'iznillāhi Te'ālā ikisin ṭop tārūmār eyledi. Üçüncüsü yire ṭüşdi bayıldı. Ḥasan Pāşāya ḥaber eylediler. Şādumān oldı ve ṭopçıya on beş flori viridi. Ol üçüncü mel'ün ḳaçup ḳrala ḥaber viridi. Ḡāyet ḡazāba geldi ve yine 'askerde nidā buyurdi. Serden geḳen fedāileri iki biñ sekiz yüz yazdı ve eyitdi: Her kim ḥişār

⁵⁶ öyle>öğle

bedenine çıkarsa on päre köy tımār vireyüm ve her kaṅuñuz ol cāzu Tiryāki Pāšā(y)ı dutup getirürse Kaṇije Hişārın kırk päre köyle vireyüm göreyüm sizi nice nār nūra hıdmet ider. Siz ba‘de yarın bazar günü kal‘a yūriyışine muhkem nidā ve tenbīh itdiler. İçerüden Gāzi Hasan Pāšāya haber oldı. Ol daḥı her kolda olan gāzilere varup herbirine istimālet virüp ḥayır du‘alar eyledi ve didi: Ey gāziler kāfirlerüñ çokluğundan üşenmeñ inşā‘-Allāhü Te‘ālā fırsat ü nuşret bizimdür. Her bār ki kāfirler dīn-i İslām üstine fitne ateşin yaqdılar. Hāk (17) Sübhānehü Te‘ālā lutfıyla ol fitne ateşlerin söyündürür. İmdi gāziler göreyüm sizi dīn-i İslām uğrına merdāne dilberāne bī-dīn kāfirler ile duruşalum. Ölenlerimiz şehīd ve gāzilerimiz sa‘iddür. Herbirüñüz hāzır oluñ kāfirler bu gice yūriyüşe hāzır oluyorlar. Kollu koluñuzda mevcūd bulunün ümiddür ki bu tedbīrleri rāst gelmiye didi. Andan cümle gāziler kavīyyū‘l-kalb olup didiler: Sultānum himmetüñüzde cān baş Hāk uğrına kurbān olur didiler. Andan cümlesine ḥayır du‘alar eyledi. Andan kal‘anuñ topların ve tūfeng endāzeleri her kolda hāzır eyledi. Düşmen tarafına göz kulaḥ dutup durdılar. Bu tarafda kāfirler ol gice metrislere girüp ve ol gemileri hāzır idüp toḫın eyledi. Kaḥan ol toḫı atarlar ol zamān her koldan yūriyeler deyü kavlı itmişlerdür ve Hasan Pāšā kendüñüñ ḥāşlarıyla ol kāfirler ol gemileri yūriyecek iki ḫullenüñ mābeyninde durmuş idi. Eger kāfirler bu koldan ziyāde hücüm iderse kendüsi anda hāzır bulına ol ḥāliyle dururken hemān ḫīm tañ yeri ağarmağa başladı. Mülā‘in ol zamān ol haber toḫın atdılar şöyleḫim ol toḫuñ darbından kal‘a tām ditredi ve dīvārları zelzeleye geldi. Sigetvar Kapusu üstü yanında kırk ayak dīvārı geçüp Maḥmūd (18) Çorbacı dirler anuñ odasına uğradı. Divārdan geçüp dört atı helāk eyledi. Peçuylu ‘Osmān Çelebi kendü ayağıyla kal‘a dīvārın ölçüp kırk ayak saydı. Ba‘de ol haber toḫı atıldıḫdan soñra kāfirlerden tarafdān hücüm idüp ve ol gemileri tamām kal‘a hendegine yakın gelicek içerüden ḫarşularına toḫrulan toḫlarına ateş virilüp ‘ināyet-i Hākile ve mu‘cizāt-ı resūl -i muṭlāk ile herbiri birer gemüye uğradı. Kimin ortadan kimin şū berāberiyle urdı. Gemileri hep şuya ḡarḫ oldı ve içinde olan mülā‘in hep ḡarḫ oldılar. Sāyir kāfir-i ḫāk-sār ol ḥāli göriceḫ belleri bükilüp ‘ömrleri teng oldı. Amma bu cānibde gāziler bebrler gibi germ olup ‘āşıkāne ve dilberāne cenge girdiler. Tūfeng ve toḫ ve ḫumpāre ve taşlarla tamām büyük ḫuşlīga degin ‘azīm ceng ü cidāl ve ḫarb ü ḫitāl oldı. Şöyleḫim göklerde melek ve deryāda semek taḫşin eylediler. Aḫirü‘l-emr ümmet-i Muhammede ‘ināyet-i Sübhāni ve lutf-ı Yezdāni irişüp kāfirler yüz çevirüp kaçdılar. Elḫamdülillāh ehl-i İslām manşūr ve muḫaffer oldılar. On sekiz biñ kāfir miḫdārı helāk oldıḫından ḫayrı sāir beglerden mā‘adā rīm papa ḫarındaşı tūfengle uruldu. Yavuz mel‘ün idi. Otuz biñ ‘askeri var idi. Soñra cerāḫatden mürd oldı. Kāfirler ḫāyet maḫzūn dönüp diyārlarına firār itdiler. Amma bu tarafdān Gāzi Hasan Pāšānuñ dīvārına cem‘ olup dest-būs eylediler. Gāzān mübārek olsun didiler. Ol daḥı (19) cümlesine ḫayır du‘alar idüp in‘āmlar eyledi. Herkes sedd-i İskender oldı. ‘Azīm şenlik eylediler. Amma ol tarafda kāfirler ḫāyet ḫātır perişān oldılar ve bir yere cem‘ olup müşāvere eylediler. Şimden soñra biz bu kal‘aya bir çāre idemezüz. Hemān herkes ḫışlak tedārikin idüp açlıḫ ile zebūn idelüm. Türk ‘askeri gelürse döḫüşüp bozarsak ol zamān buñlar gözleriyle görürler. Belki ol zamān içlerine ḫorḫu düşe kal‘a(y) virürler. Amma toḫları hevālar el verdigin selāmete çıkaralum didiler. Ba‘de ol maḫalde Malta ḫākimi olan Dencvah nām la‘in eyitdi: Şimdi biz toḫları ḫaldırsak içerüde olan Türk bizi şey(i) yerine ḫomaz ve andan ḫayrı Türküñ ‘askeri şimdi Sigetvar altında oturur üstümüze gelmeḫe ḫiç niyyetleri yoḫise de yine bu ceri aldıḫda üstümüze gelürler. Ol zamān toḫsuz ḫarşularına durmağa ḫādir olmazuz. Zīrā biz anlara toḫla tūfengle cevāb virürüz. Yoḫsa toḫsuz tūfengsiz ḫılıca geliceḫ bizüm ḫālimüz bellüdür didi. Hemān evlāsı budur ki şimdiye degin ne miḫdār toḫ kal‘aya ḫavāle olup atıldıysa bundan soñra iki ol ḫadar ziyāde urmaḫ evlādur. ḫiç Türküñ yüzün gözün açdurmıyalum. Zīrā anlar içerüden kendü ‘askerleri Sigetvara geldügin haber almışlardır. Anlar şimdi ümīd dutarlar kal‘a imdādına gelür didi. Andan soñra günde ikişer biñ toḫ urmağa başladılar. Şöyleḫim kal‘a dīvārlarından (20) eşer ḫalmadı hemān tābiya renkde bir sāde toḫrak ḫaldı. Evler ḫod Ebu‘d-derdā evine döndi. Toḫpile gündüzün dolma(y)ı şavurduḫların yine gice yaparlardı. Amma mülā‘in gündüz kaṅı kerterizden kal‘aya toḫ urdu yine ol vezn üzerine doldurup ol kerterizden toḫı gice ile atardı. Çok ādem helāk eyledi. Nice zamān bu ḫāl üzre geçdi. Meger bir gice gāzi Hasan Pāšā‘nuñ köle aşılı iki kilercisi ḫorḫularından kāfire kaçdılar. Anlaruñ ḫönlünce niçe ḫaberler söylemişlerdür. Bu aḫvāli Hasan Pāšā ḫaber aldıḫda gāzilere dīl almağa işmarladı. Andan gāziler geçid başına varup birḫaç Frenk tutup getürdüler. Hasan Pāšā nevbtle birḫer şordı. Ba‘deḫı

eyitdi: İki inan âdem gönderdüm varup krallarıñıza buluşdılar mı? Anlar eyitdi: Buluşdılar ve ne dimişlerse birbir söylediler. Hasan Pâşâ ol maħalde güldi: Gerçek söylemişlerdür. Hemân kral anları yanına yakın eylesin. Ya krallar içerüde ne miķdâr asker vardır sordı mı? Eyitdiler: Sultānum askerüñiz adedüñ bilmezüz. Nihāyet âdem çokdur didiler. Ammā zahireleri azdur. Hemân devletlü kral zamānidur. Uruñ toprakları didiler. Andan Hasan Pâşâ gene şordu: Ya siz krallarıñız yanında anları gördüñüz mü? Eyitdiler: Gördük. Hasan Pâşâ güldi. Yine biz içerüden gülbang-ı Muħammedî çekdigümüzde ne miķdâr âdem tahmîn iderler. Eyitdiler: Sultānum kimi otuz biñ âdem vardır (21) dirler ve kimi yigirmi biñ ve kimi on beş biñ vardır dirler. Hasan Pâşâ başın şalup güldi. Ba dehü Kara Ömer Ağaya eliyle işāret eyledi. Ya nî şunlarıñ başların kes didi. Anları taşra çıkarp Hasan Pâşâ, Kara Ömer Ağayı yanına getirüp didi ki: Bunlara kendüñi bildür. Ol koyuverdigüñ gibi bunları dahı Macar askeri içinde uğradı ve Macar diliyle bunları şetm itsünler ve anları gemi yanına götürdükde şöyle sizden iki kimseyi dahı ben âzād eyledüm. Ammā ol iki âdem taşra çıkdılar kaşdıyla gönderdi. Kal' anuñ zebūnluğın söylesünler. Bölige kışlayıydılar zirā Sigetvar altında olan askerden âdemler geldi: Sizi bir tārikle kışa degin alıkoşalar. Andan soñra anlar öteden bunlar beriden otuz biñ askeriyle taşra çıkup Macar askeri otuz biñ âdem vardır. İmdi bilesüz kaşdılar budur ve bu asker cümlesi Macar askeridür. Üç gicedür taşradan Macar askerinden biñ âdem gelür ve bunlar gider. İmdi benden kapudana selām eyle. Ol dahı krallara haber ide. Gāfil olmayalar Türküñ tedārikleri budur ve ben sizdenüm ve kal' ada bir yıllık zahire ve bārut vardır ve Pâşâ sizi öldürmege buyurdi. Ammā ben Hazret-i 'İsā'nuñ yüzü şuyına âzād eyledüm. Bir zamān bu kal' a(y)ı alırsuñız. Ol zamān benüm kıymetüm bilesüz ve ellerine bir beyāz etmek virdi. Belki açsuz işbu etmek benüm etmegimdür deyüp şalıverdi. Anlar dahı cān atup⁵⁷ zābitlerine varup cümle gördükleri (22) ahvāli birbir söylediler ve Ömer Ağanuñ selāmın degdirdüler. Andan kalkup anları krala götürdüler ve cümle ahvāli birbir anlardan su'āl itdi. Cümle ahvāli haber aldıklarında cümlesi bî-huzūr oldular. Elemlerinde nice ideceklerin bilmediler. Ol iki murtādı dutup kal' aya karşı aşdılar. Andan içerüye çağırıp didiler. Uşta gönderdügüñiz cāsūsuları bulduk. Hālleri budur didiler. Anda bu hāli görenler Hasan Pâşāya haber virdiler. Ba dehü kendüsi kal' a üstine çıkup gördi. Şād u handān oldı. Kal' a ehli ol hāli görüp 'acaba kaldılar. Zirā bu tarafda olan hilelerden kimsenüñ haberin yok idi. İmdi ey gāziler 'umūr-ı esrārı gāyetde şaklamak gerekdür. Tā kim iş ilerü gele didi. Ba dehü Gāzî Hasan Pâşâ her kolda olan zābitlerin bir yire cem' eyledi ve eyitdi: Bu gice her ne kadar top var ise zamānı olduğda şenlik itmek lâzımdur didi. Emir sultānumuñ didiler ve herkes dir idi. Bu şenlik 'aceb niye olur kimi ider taşra kaçan murtādılar öldüğüne dirlerdi. Andan ol gice nişf-ı leyle yakın olduğda buyurdi. Üç def'a gülbang⁵⁸-ı Muħammedî çekilüp topraklara ve tūfenglere ateş virildi. Şöyle kim kal' a içi tolı ateş oldı. Yer zelzeleye vardı. Taşrada olan küffār-ı hāk-sār askeri ser-hoş yaturken añsızın bu hey'eti göricek belünleyüp at arkasına binüp şabāha degin uyumayup bu şenlige ta'accüb eylediler. (23) Hāline vākî' oldı deyü ol gün dīvān idüp dört tarafa alaylar kurulakodılar. Azīm korku çekdiler. Ammā bu tarafa Gāzî Hasan Pâşâ Kara Ömer Ağaya buyurdi. Kanije Defterdarı Şa bān Efendi dirler idi. Gāyet 'akıl ü ehl-i kalem idi. Hüsn-i hatta mālîk idi. Anı varup da vet eyledi. Gāzî Hasan Pâşâ eydür: Divīd kalem ve kāğıd getirüñ. Andan biri ve sāyır her kim var ise taşraya çıkmak için işāret eyledi. Anlar ikisi tenhā kaldı. Ben dahı kapu aralığından bakup gördüm. Hasan Pâşâ Şa bān Efendiye eydür: Uşta serdarımız asker-i İslām ile Sigetvara gelmişlerdür. İmdi bizden bir kāğıd yaz ki benüm sultānum işitdik Sigetvara gelmişsüz. Kudümüñ mübārek ola. Şafā geldüñ ve bize irşāl eyledigüñ üç yüz elli yeniçeri ve yüz biñ altun ve yüz kantār bārut ve kurşun ve yüz kantār peksimāt düşenbe gicesi nişfu'l-leylde gelüp kal' aya dāhil oldı. Luţf itmişsüz. Lākin hiç ihtiyācımız yoğidi. Zirā bir yıllık zahire ve bārutumuz vardır. Nihāyet sizden ricāmuz budur ki iş bu gelicek bāzār günü bizüm İskender Kethüdāyı on beş biñ yarar fedāyi ilā yedeklü asker koşasuz. Tañyeri ağarmazdan evvel irişeler ve sen kendüñ zahmete girmiyesüz. Hemân bizi hayır du ādan ferāmüş itmiyesüz. Gerçi biz kal' ada hālā otursañ ārāyuz. Nihāyet atlarımız köpriler bozulmağıla taşraya çıkarmazlar. Ammā kāfirler askeri için Macar begleri ekşeri bizümle eskiden dostluk (24) iderler. Kal' a muħāşara olalı her gice biñer fedāyi tūfenge içrüyeye bize imdāda geliyor her ne lâzum olursa bize yetişdürüp getürdiler ve aralarında

⁵⁷ Metinde: alup

⁵⁸ Metinde: gülbend

olan haberi hep bize i' lām iderler. Anlar taşrada otuz biñ askerdür. Anlarla ittifaķ eyledik. İşbu gelecek bāzār günü 'ale's-sahr biz içerüden meterislere çıkaruz. Siz bir cānibden ve Macar askeri bir cānibden kalkup inşa'llāhü'r-raḥman fırsat bizümdür. Zirā tāburları çevresinde hendek daḥı yokdur. Hemān benüm sultānum ḡayrı dürlü itmeyüp bizüm İskender Kethüdāyı asker ile vaķt-i seherde gönderesüz ve bizi ḡayır du'adan ferāmūş itmeyesüz ve iki inanlı ādem taşra göndermişdüm. Kralların öldürmege beyünlerine almış idiler soñra bilmezüm ne tariķiyle haber almışlar. Fakirleri kal'aya karşı aşdılar yoḡsa aramızda mürtād vardır. Anların hālinden haber virdiler lākin bu işi anlar ile işledik. Ammā neyliyelüm ḡāyet ḡayf oldu. Ammā tekrār iki ādem peydā eyledim ve bu haberi setr idesüz fırsat bizümdür dedi. Şa'bān Efendi bu sözleri işidüp acebledi ve eyitdi: Benüm izzetlü sultānum bu işler kaçan olmuşdur bunuñ gibi iḡbārı vezire yazmak niçe mümkündür ḡayrı hāl vāķi' degül midür? Meded benüm sultānum serdārimuz bir sā'at evvel gelsünler asker-i İslām ile gelmekden men' eyle. Bir sā'at evvel gelüp kuşca cānımız tende iken ol irişüp ḡalāşmuza sa'y u sebep olalardı. Ḡāzi Hasan Pāşā (25) anı işidüp güldü ve eyitdi: Size didüğimizi siz yazuñ ve sözümüzi tutuñ. Zirā bilmedüğünüz bir vardır. Bu mektüp gerçi serdāra yazılır ammā ḡayrı yere gider bilesin dedi. Ol zamān Şa'bān Efendi hāli añladı: Eyitdi: Sultānum zih'ı akıl zih'ı şan'at Hāķ Subḡānehü ve Te'ālā Ḥazreti işuñ rast getüre dedi. Hasan Pāşā eydür: İnşa'allāhü Te'ālā ḡile mülā'in-i bed-fi'āle te'sīr ider. Nihāyet bu mektüp anlara şābit olmak için ḡüccetdür. Hemān bu sözi Hāķ Te'ālā Ḥazretinden ḡayrı kimse bilmiye söz aramızda kılsun dedi. Andan Şa'bān Efendi "B'ismillāh" deyüp yazmaḡa başladı ve Ḥazret-i Serveri şefi' getirüp mektüp yazmaḡa şurū' eyledi. Envā' ḡün-ā-ḡün elķābla ve 'ibāretle mektubu tamām idüp mühr urdı ve sarı atlāş kiese koydı ve bir kāḡıda şarup yine muşammā ile şardı. Andan ibrişim ile muḡkem şarup bir Frenk edübine koydu. Andan yanına kodı. Ba'dehü bu fakiri çağırup eyitdi: Kara Ömer Aḡa(yı) bulup bunda getürdi andan varup Kara Ömer Aḡa(yı) bulup sizi Pāşā ister deyüp geldi. Andan Hasan Pāşā Ömer Aḡanuñ kuļaḡına söyledi. Göreyüm seni böyle ki baña bir ādem bulasın hem Frenk ve hem Nemçe ve Macar ve Hırvat dīlin bile dedi. Ol daḥı taşra çıkup 'Osmān nāmında Vlaşsi Mosko dirler idi bir ādem bulup Frenk esbābına (26) koyup Hasan Pāşāya götürdi. Hasan Pāşā görüp bu Frenki kanda bulduñ dedi. Ömer Aḡa eyitdi: Sultānum istediğünüz adamdır dedi. Hasan Pāşā āferin idüp dedi ki inşa'allāhü te'ālā işümüz rāstdur. Bu kişi bu işi başa iledür dedi. Andan buyurdu yüz altın getürüp ve elli biñ akçelik tımār virdi ve gizli kuļaḡına eyitdi: İşbu mektubu falān yire bırak bu üslub ile dedi. Ba'dehü Hasan Pāşā eşkāre eyitdi: İnşa'allāhü te'ālā Vezir Ḥazretlerine varduğunuzda diyesüz: Sultānum kal'anuñ hāli ḡāyet mükedderdür. Anda olan küffār askeri kışlak tedāriķindedür. Şöylekim on güne deḡin irişmezseñüz ḡalimüz Allāh Ḥazretlerine kıalmışdur diyesüz. Eger Ḥasan Pāşadan mektubuñ yok mu? dirse sultānum şaḡiḡ mektüp virmege ḡavf eylediler. Mübāza'a-yı küffār-ı ḡāk-sār eline gire deyü korkdılar ve eger yolda bir akabeye rāst gelürseñüz kendüñi öldürmeyesüz. Seni elli biñ ḡuruşa varunca çıkarayım dedi ve kal'adan haber şorarlarsa ne varsa bu mektübdadır. ḡayrı hāli bilmezüm diyesin ve zahireden ve bārutdan şorarlarsa bir yıllık zahire ve bārut vardır. Bu haftada vezirden üç yüz elli yeñiçerī imdād ü yüz biñ altın nakd ü bu kadar peksimat ü bārut geldi. Haftadan haftaya virdiler diyesin ve askerden şorarlarsa içerüden ne miķdār asker vardır dirlerse ben anları ḡesāb itmedüm. Nihāyet āḡalarımızdan (27) birkaç kerre işidüm. Otuz biñ asker var diyesin sāyir aḡvālden ḡaberüm yokdur diyesin dedi. Ol daḥı Hasan Pāşānuñ elin öpüp ve ḡayır du'asın alup revāne oldu. Andan bir küçük gemi ile anı öte yakaya karaya çıkardılar. Ol daḥı Hasan Pāşā didüḡi üzre ol yola gelüp mektubu yoluñ ortasında biraḡup taḡa revāne oldu. Berzenciye toḡrı selāmete kııkdı ammā ol tarafda şabāḡa karşı kāfirler ḡarekete gelüp herkes kendü işlerine muķayyed oldılar. Nāḡāḡ bir atlu kāfir ol yoldan aḡaḡı giderken ol mektubu yolda bulup göricek akçe ile kişe kıyās idüp ḡāyet sevindi. Tiz atdan inüp mektubu açup gördi. İsā baña aḡim nazar itdi. Başuma devlet kuşı kıondı. İmdi ben bunu kırala ne vechile 'arz ideyüm. Yolda buldum dirsem fā'ide itmezüm. Hemān bu ma'küle yalan fikr eyledi. Bir Türk içerüden kııkarken gördüm tamām şudan karaya kııkdı. Hemān üzerine ḡücüm itdüm ve anı zebün eyledüm. Andan atdan aḡaḡı indüm aldum yakasına urup duyayım diriken kuşāḡından bu mektüp elüme irişdi dedi. Bu fikrile dönüp Ferdiyan Kıraluñ otaḡına geldi. Atından inüp kıapuda olanlara dedi. Beni kıralla buluşduruñ aḡim ḡaberüm vardır dedi. Anlar daḥı kıapucıbaşına didiler ol daḥı çıkup dedi ki ḡaberuñ nedür baña söyle ben kırala diyeyüm dedi. Ol eyitdi: Benüm ḡaberüm çokdur. Ben bu haberi kıraldan

ğayrıya dimezüm didi. Kapıcı eydür: Korkarum saña cünün ğalebe eylemiş bir haberün olmazsa soñra (28) başuñ gider didi. Ol dañı eydür: N'ola öyle olsun didi. Kapıcı varup kırala söyledi. Eyitdi: Haberın alın göreyüm nedür? didi. Ol eydür: Kıraldan ğayrı kimse dimezüm eger haberüm olmazsa başum şart olsun didi. Kıral eydür: Getirün haberi nedür görelüm andan içerüye getürdiler. Ol dañı girüp kıralın tahtı kenârında yer öpüp ol mektübü öñine kodı. Andan Ferdinan mektübü eline alup öñine kodu ve muşammâdan çıkarup atlaş kişi ile kâğıdı göricek hayrân oldı ve eyitdi: Yigit bunı kıanda bulduñ ve sen ne yerlûsin didi. Ol eydür: Devletlü kıral ben kûlun İslavin vilâyetindenüm. Bugün seherden kalkup zahîreye giderken gördüm. İçerüden bir Türk çıkar şabr itdüm. Tamâm şudan kıaraya çıkdı. Ardından irişüp hücum eyledüm. Ol dañı el kılıca urup benümle cenge başladı. Senün devletünde anı kesmege kâbil idi ve lâkin diri tutmağa sa'y eyledüm. Âhır zebün olduĝda taĝa kaçmağa yüz tutdı. Ben dañı atumdan şıçrayup yakasına yapışmak istedüm. Ol dañı egildi yakası elüme girmedi. Meger bu mektüp kuşaĝında imiş elüme girdi. Ol dañı taĝa kıurtuldu. Tâli'im yâri kııldı didi. Kıral eydür: Türkün gitdiyse gitsün haber ne var ise bundadur. Aña âferin eyledi ve tiz tercümânı getirüp kâğıdı okusun buyurdı. Andan tercümân gelüp kâğıdı eline virdiler. Ol dañı kâğıdı açup gördi. Eyitdi: Devletlü (29) kıral bu kâğıdı kıal adan büyük Türk göndermiş Sigetvar altında olan serdârına içinde çok nesne vardur. Bu kâğıdı senün kıulaĝuña okurum. Eşkâre okunacak kâğıd degildür didi. Kıral anı işitdi kalkup tenhâsına götürdi. Ol dañı mektübü ihfâ ile okuyup soñra bir bir didi. Andan işitdi beñzi deĝişdi. Hayrete vardı. Ğam-nâk oldı. Andan buyurdı: Falân veziri çağırırñ. Anda fi'l-hâl da'vet eylediler. Ol kâfir gelüp kâğıduñ mefhûmın bilicek ĝâyet derd-nâk oldı. Nice ideceĝin bilmedi. Soñra eyitdi: Devletlü kıral gördün mü bundan evvel içerüde olan dostumuz Ömer Aĝa ol evvel hâlâş eyledüĝi Kırsanları her ne dimiş ise neticesi zühür eyledi. Gördün mü ol içerüden çıkan mürtâdlar meĝer sizün için gönderilmiş imiş. Gördün mü ol iki haram-zâdelerün fesâdların ol içerüde olan dostumuz Ömer Aĝa ol âzâd eyledüĝi Kırsanları anda dimiş idi. Uşta şimdi kâğıd ile tâ serdâra şikâyet itmişler ve Macar ahvâlin dañı anlara haber itmişdür ve gözleriyle içerüde olan Macar hâjnlerin görmüş idiler. Biz anlarñ sözlerine i'timâd itmedük. Uşta şimdi netice zühûra geldi. İmdi devletlü kıral şimdi ne buyurursuz didi. Ferdinyan Kıral hayrete vardı. Soñra eyitdi: Evlâsı budur ki bugün hep çadırların bir yere cem'idelüm, tınâb tınâba idüp andan çadırlar çevresine hendek çekelüm buna te'hîr cayız degildür. Andan yarın ulu dîvân idüp (30) müşâvere vardır deyü Macar Beglerin getürüp cümlesin kıralım andan çadırlara kimse(y)i kıomayalum. Türk anlarñ hâlin göricek üstümüze cür'et idemezler. Andan eyitdi: Devletlü kıral bu kâğıdı alan kuluñuza 'azım ri'âyet eyle zirâ şimdi dîn-i 'İsâya olan hîdmet ve eyledüĝi yüz aklıĝ ne kimse itmişdür ve ne idecekdür. Eger bu mektübü ol ele getürmeseydi hâlimiz mükedder olurdu didi. Türk ve Macar hâjnleri ellerinde cümlemüz pâyımâl olurduk didiler. Andan nidâ idüp hendek çekmege başladılar. Ba' dehu bu tarafda içerüde olan ehl-i İslâm anı gördiler. Kâfir ĝâyet hareket üzrelerdür. Ğâzi Hasan Pâşaya didiler. Hasan Pâşâ eyitdi: İnşâ'allâhu Te'âlâ fırsat bizümdür ve bizüm için hayırdur didi. Ahşâm yine dîl almak gerekdür. Görelüm mülâ'ınñ bu hareketi nedür didi. Andan ol gice geçid başına pusuya girüp oturdılar. Meger öte tarafda olan askerlerine baş olan mel'un bu tarafda kıral yanına müşâvereye varup kıonaĝına giderken yanında ziyâde âdem olmaĝıla anı geçürdiler. Ardında iki bellü başlu âdemisi gelürmüş. Anlan tutup Hasan Pâşaya getürdiler ol dañı buyurup birisin içerüye getürün didi. Andan birisin getürdiler. Ğâzi Hasan Pâşâ eydür: Saña şorduĝum toĝrısın söyle şakın yalan söyleme zirâ sizün arañuzda bizüm dostlarımız çokdur sizde ne haber varise bize bildirürler ancak göreyüm siz toĝrusın söyler misüz (31) didi. Ol dañı eydür: Sultânüm cümle bizüm kırallarımız bilürler ki sizün dostlarñuz taşrada çokdur her ne haber bilürsem toĝrusın dirüm didi. Hasan Pâşâ eydür: Evvel saña şorarum ne yerlûsin ve ol yoldaşuñ ne yerlûdür ol eydür: Sultânüm bu kuluñ Eşpenaluyum ve yoldaşum Françedür didi. Ya askerñüz hendek çekmege sebep nedür didi. Ol eydür: Sultânüm sizden o bugün kâğıdla âdem çıkup serdârñuza giderken bizüm bir bunaĝımız râst gelüp anı tutmağa ve kâğıdın almağa sa'y ider âdem kıurtulur. Lâkin kâğıdı kıurtarur andan kırala getürmüş. Ol kâğıd içre yazılmış serdârñuz size yüz bîñ filori ve yüz kıantâr bârut ve bu kıadar yeñiçeri imdâda göndermiş ve geleceĝ bâzâr gün seherden asker yetişdürüp ve bizüm Macar sizünle birlikdedür ve sizünle el bir idüp siz içerüden ve anlar taşradan bizüm cümle çadırları ursalar gerekdür. Anuñçün hendek kıazarlar ve Macar askerın cümle kıırsalar gerekdür. Anlar işidüp bu gice cümlesi çadırların bıraĝup kaçdılar didi.

Hasan Pâşâ bu haberi işidicek elin eline urup hay hay deyüp ağlar gibi siyâh dest-mâl ile gözlerin siler. Renginde olup mu'amele şüret gösterdi ve yine ağlar gibi şordı: Sen kâğıdı kraluñ elinde gördüñ mü ya Türki gördüñ mü Ol eydür: Ben görmedüm lâkin kapudanum ol kâğıdı kraluñ elinde görmüş ya Macaruñ kaçduklann (32) senden bildük didi. Ol eydür: Sultânüm cümle çadırların yağma eylediler. Gözüm ile gördüm didikde Hasan Pâşâ tekrâr ellerin dizlerine urup ağlar şuratin gösterdi. Dest-mâl ile gözyaşların siler renginde oldu. Ziyâde şafâsından gözleri yaşıyla doldı. Andan buyurdı: Bunı taşra çıkaruñ ol birin getirün didi. Ol dîli dañı getürdiler. Hasan Pâşâ anı dañı şordı ol dañı yoldaşı gibi hep söyledi yine Hasan Pâşâ melâmet şuretin ağlar gibi gözyaşların silerdi. Bu kerre haber şahîh olduğıçün şafâsından ziyâde ağladı yine şordı: Ol kâğıd ile alınan Türki sen gördüñ mi? Ol eydür: Ben Türki görmedüm lâkin ol kâğıdı getürene bizüm âdemimiz gördi ve eyitdi: Türki dutamadım hele kâğıdı elinden kırtardum Türki kavağ-ver dutmağa elüm uzatdum yakası elüme girmedi. Nihâyet kaşandan kâğıdı düşdi aldum, gödüñ ayağa çâpuk olmağıla önümden tağa kırtuldu didi. Hasan Pâşâ yine ağlar gibi şüret gösterdi. Gözyaşların silmeğe başladı. Andan eliyle işâret eyledi. Başların kesün didi. Andan Kara Ömer Ağaya didi: Göreyüm seni evvel gidenlere ne vechile söyleşdüñse bunlara dañı eylece söyle ve ellerine beyâz etmek virüp şalıvir didi. Ol dañı anlara tenhâ yire getirüp didi ki bundan evvel birkaç (33) def a sizden alınan âdemleri pâşâmuz öldürmeğe emr eyledi amma ben sizden olmağıla öldürmedüm âzâd eyledüm. Hâzret-i İsanuñ yüzi şuyına ve hürmetine ve pâşâmuz iki âdem kırallaruñızı öldürmeğe gönderdi ve pâşâmuz önünde ahd eylediler ve çıkup gitmişlerdür ben anı duydum ve sizden evvel dutulan iki âdemi halâş eyledüm ve ol murtâdleruñ ahvâlin anlara didim ki tahkîk muqarrerdür. Anlar krala haber virdiler. Anları aşdılar. Gâyet eyü itdiler. Kaçan kim pâşâmuz anların öldüğün işitdi gâyet mañzûn oldu. Didi: Bunda yanımda anları ele virmiş murtâd vardır eger beni duyarsa azım hakâretle öldürür işte şimdi pâşâmuz sizi öldürmeğe işâret eyledi amma sizi İsa hürmetine âzâd iderüm benim hürmetimi bilesüz ve zabıtlaruñıze bizden selâm eyleñ ve bâzâr günü şakımasuz zîrâ çünküm ol Türk kırtulmuş elbette şimdi vezîre varup Macaruñ anlar ile bir olduğın haber virmişdür didi. Öteden İskender Kethüdâ yigirmi biñ askerle gelür ve Macar askeri gerçi kaçmışdır amma bu gice bu gördüğün Macar babası içerü girdiler ve pâşâmuz ile çok müşâvere eylediler şöyle anladdum bâzâr günü cümle Macar askeri bir yire mevcûd olup bunda yardıma gelür imdi gâfil olmıyasuz şöyle kim bunlar içerüden çıkarlarsa ve taşrada olan toksan biñ askerden ziyâde olur. Çadırlaruñıza od salar gerekdür (34) bilesüz ve ellerine beyâz etmek virüp karaya çıkardı ve anlara altına at virdi. Olmıya ki beni kimseye diyviresüz biñ cânüm ve biñ başum olsa birisiyle kırtulmazum deyüp şalıvirdi. Anlar dañı cân halâş idüp fi'l-hâl zabıtlarına varup bir bir gördüklerin ve Ömer Ağadan işitdiklerin cümle(y)i haber virdiler. Ol dañı anları alup Ferdinan Krala getirüp söylendi ve göziyle gördükleri Macar askerin söyledi. Kral işidüp gâyet bi-huzûr oldu ve Ömer Ağaya vâfir du âlar eyledi ve eydür: Ol dostumuz Kıskanuñ çok iyliğin gördük. İsa ana çok evezler eylesün didi. Andan kral buyurdı ol kazdukları hendekden çıkan toprakdan külleler idüp ve içine balyemez topar kodılar andan soñra külleğe asker ta yin eyledi ve metrislerinde yigirmi biñ yarar fedâyi tufengçi kodı ve buyurdı şimdiye degin günde kaç topar uruldıysa hergün iki ol kadar top kal aya urula deyü emr eyledi ve topı atan topçılara yüzer filori bahşış virdi: Göreyüm sizi Hâzret-i İsa uğurına dem-be-demdür nice çalışırsuz didi. Ba de çehârşenbe günü öyleden soñra şimâl tarafından bir siyâh bulut peydâ oldu. Gele gele tam mûla inüñ taburı ve metrisleri üstine gelicek durdı ve erdükçe büyük oldu. Şöyle kim taburı ve metrisleri ve kal aya âheste âheste âheste yağmur yağmağa başladı. Kâfirleruñ biraz sesi kesildi. Zîrâ itmâm (35) üç ay miqdârı tamla yağmur yağmadı. Bu hâl üzre ahşama degin yağmur yağdı ve şimâlden bir şovuk rüzgâr esmeğe başladı. Şöyle kim içerüde kal a ehli gerçi şıgıncak yer buldı amma kâfirler kaplubağa gibi başların nihân eylediler. Ahşamdan soñra kar ile yağmur mahlût yağmağa başladı. Kâfirler ziyâde şafâlar eylediler ammâ kal a halkı biñ şafâ ziyâde eylediler. Bu hâliyle dün nişfindan soñra şafî kar yağmağa başladı. Ol gice ve ol gün ve cum'a gicesi ve cum'a gün câmî'e cem' olduk. Hutbe tamâm olunca kar oturduğumuz yirde kuşağımıza çıktı. Mûlâ in gayret-i câhiliyyesinden mahza ümmet-i Muhammed huzûr ile cum'a namâzın kılmasunlar. Topların kal aya üşürdiler. İmâm hatîb hutbesin itmâm idüp cum'a namâzı kılındukdan soñra el du âya götürüp şöyle âmin deyüp bir zâr u feryâd kopdı kim dergâh-ı Cenâb-ı Rabbü'l-İzzet Hâzretinden inâyet ü imdâd taleb olunup ve

Hazret-i Muhammedden şefâatler ricâ olunup gökde melekler ve deryâda semekler ahladı şöyle kim ağlamakdan bir âdem kalmadı. Ba^cde du^câdan sonra herkes cüş u huruş ile kolli kolına varup düşmân Budin tarafına göz kulağ dutup der ü dîvâr muttaşıl ^cazîm qar yağdı. Ol öyle ahşam oldu. Ba^cde gice olıcak bu fakîr Haşan Pâşâ ile ma^cen kılıca yaşdanup otururken uyhu renginde varduğımızda ^câlem-i rû^cyâda gördüm. Kible cânibinden tekbîr (36) âvâzıyla bir gürûh ^casker gelür önlerince bir kimesne illerü gelüp eyitdi: Ey Gâzîler! Size muştuluk olsun. Hak Sübhânehü ve Te^c âlâ Hazreti sizi düşmen üzerine manşûr ve muzaffer eyledi ve düşmenleri helâk ü mağhûr ü münhezim eyledi. İmdi ey mü'minler gâzâb-ı ekbere hâzır oluñ. Uştâ dört çehâr yâr-ı güzîn ile ma^cân aşhâb-ı resulullâh şalla'llâhu te'âlâ aleyhi ve selem yardıma geldi bilesüz didi. Andan ol hâliyle dört yârûñ ellerinde bayrak Kanîjenüñ dört kulesi vardır her kullenüñ taşra tarafına bir bayrak dikildi ve sâyîr ahhâb-ı resûlullâh herbiri ellerinde birer bayrak top kal'a(y)ı ihâta idüp durdılar ve didiler: Ey gâziyân bilüñ ve âgâh oluñ bu gâzâ-yı ekberdür. Hak Te'âlânuñ ^cinâyeti ve resûl-i ekremüñ mu'cizâtı sizüñledür deyü bu fakîr uyanup Hazret-i Hakka çok şükürler eyledüm. Ba^cde şenbe günü dahı qar yağmur yağarken kâfirlerüñ içlerine qorhu düşdi. Gürûh gürûh tağılmaya başladılar. Kraları işidüp âdemler gönderüp gerüye döndürmeğe başladılar. Amma niçesi dönmeyüp kralardan gelen müfsidlere tufeng urmağa tıtdılar. Aralarında kıtâle başladılar. Hasan Pâşâ bu hâli gördi eyitdi: Dîl almak lâzumdur didi. Ahşam olduğa gâzîler varup dîl aldılar. Hasan Pâşâya getürdiler. Her ahvâlden şordı. Dîl eydür: Sultânüm taşra ^caskerüñ hâli gâyet mükedderdür. Topları metrislerden (37) çıkarmak isterler amma topları çeken öküzler ve bârgirler Macar tarafında olmağıla cümlesin kaçurmuşlardır. Top altına koşacak bir nesne yokdur ve yarın bâzâr günü siz içerüden ve ^caskerüñüz İskender Kethüdâ ile taşradan ve Macar ^caskeri dahı bir taraftan gelür. Hâlimüz nice olur deyü müşâvere eylediler. Şimdi başları kapusına düşmüşlere herkes qorqudan nice ideceklerin bilmezler didi. Ba^cde ol gice qar sâkin oldu ve hevâ şâfi oldu. Bir yere bulut kalmadı. Andan bir şovuk rüzgâr esdi. Şöyle şovuk oldu kim ağaçlar ve taşlar çatlardı. Andan Gâzî Hasan Pâşâ eyitdi: İnşâ'allâhü Te'âlâ bu mülâ'cîn ^caskeri bozulmasına cüz'i bahâne gerekdür. Nidelüm taşradan yardım gelmedi. Bizüm gâzîlerimiz gâyet zebûnlardur. Yoğsa kâfirler ziyâde havf qorhudandur Amma ey gâzîler eger mümkün ise yine bu gayret-i İslâmî çekelüm. Bu mel'ûnlara çıkup qorhu virmek gerekdür didi. Hemân Kara ^cÖmer Ağaya buyurdi: Göreyüm seni gâzîler içlerine varup bu mel'ûn düşmenlerüñ ahvâlinde haber vir. Üç yüz miğdârı bir er yigit hâzır olsunlar. İnşâ'allâhü'r-rahman ^cinâyet-i Hak ile bir yüz aklığı müyesser ola tâ rüz-ı kıyâmete degün ahlâ zîrâ mülâ'cîn durmayup kaçarlardı. ^cÖmer Ağa varup gâzîlere bu haberi viricek cümlesin şâd olup didiler. Pâşânüñ bize hayır du^câsı olursa cânımız başımız üzre dîñ-i İslâm uğrına (39) fedâdur didiler. Hemân himmeti bizimle bile olsun andan üç yüz yarar tufengçi gâzîler hâzır olup Haşan Pâşânüñ önüne gelüp du^câ eylediler. Ol dahı cümlesine hayır du^câlar eyledi. Andan ^cÖmer Ağa ilerü gelüp didi kim: Cümle kullarüñüz ricâ iderler sultânımuñ bayrağı bizümle bile olsun zîrâ Elhamdülillâhi Te'âlâ bu ana degin senüñ bayrağüñ bulunduğı yerde ol ^casker manşûr olup ve dîñ düşmenleri mağhûr ve münhezim olmuşlardır didi. Hasan Pâşâ bayrağı üzerinde iki rek'at namâz kılup du^câ eyledi. Andan bayrağı ^cÖmer Ağanuñ eline virüp Hazret-i Hakka emânet eyledi. Andan gâzîler hendek yanına geldiklerinde meger Berķ Şuyı donmuş buz üzerinden geçerken qarşularından kâfir beglerinden bir beg gelüp elbette beni içerüye götürüñ didi. Gâzîler anda kalup ^cÖmer Ağa ile birkaç yigit anı Gâzî Hasan Pâşâya getürdiler didiler: Sultânüm bir bellü başlu Frenk begi önümüze gelüp sultânüm önünde müslümân olmak ister didi. Ol dahı getürdi bir mülebbes kimesne başında olan tâcî dolalu cevâhîrle bezenmiş andan kürsi getürüp oturdi. Ba^cde Pâşâ Hazretleri şordı: Niye geldüñ ve kağı diyârdansun didi. Ol eydür: Sultânüm ben kuluñ Ceneviz kapudâniyum. Biñ âdem elim altında vardır şimdi kırk biñ altun kimi nağd ve kimi esbâb çadırında kaldı. Cümlesin terk idüp dîñ-i İslâmî ihtiyâr eyleyüp geldüm didi (40) Hasan Pâşâ eyitdi: Yoğsa taşrada bir kimesne(y)ı öldürdüñ veya gayrı mâni' zuhûr eyledi bunda geldüñ didi. Ol eydür: Sultânüm hiçbir kimesne(y)ı öldürmedüm nihâyet çoktan dîñ-i İslâmî arzû iderdüm bu def'a bunda gelmeğe kâbil oldu. Gördüm kâfirler herbiri kendü başı kayusma düşdiler fırsat buldum size geldüm didi. Taşrada kralar müşâvere eylediler. Topları metrisde ardlarına çekeler biz dahı gelüp filân metrisden iki topı güc ile çıkarduk andan didiler: Şabâh yakındur içerüden ve taşradan üzerimize Türk hücum iderse iki cânibe nece cevâb virelüm? Bâri toparımız yanımızda bile olsa güzel idi. Andan

Ferdinyan Kral eyitdi: Hevâlar hoş iken topları selâmete çıkaralum dimiş idük. Malta Hersegi olan kâfir mel'ün ebed komadı 'İsânun hışmina uğrasun deyü hay hay ağladı. Şimdi benüm bunca toplarum metrislerde kaldı. Bâ-huşûş rehinle aldığım toplar dağı kaldı didi. Andan Hasan Pâşâ gâyet de şâd oldu ve buyurdi: Şâdık getürdiler ve kendüsi imân telkîn idüp şâdığı başına şardı. Andan eyitdi: Var bu haberi gâzîlere bildür, uşta kâfirlerün ahvâli bilsünler, imdi erlik zamânıdır ve günidür ve gâzîlerün ulu bayrâmıdır. Göreyüm sizi inşaallâhu te'âlâ birkaç topların alıkomak kâbildür furâat bizümdür didi. Andan Gâzî Hasan Pâşâ eyitdi: 'Ömer Ağa göreyüm seni erlik zamânıdır bir erlik iderseñüz (41) saña Peçuy Sancağını virmege 'ahdüm olsun ve cümle bile olan gâzîlere herbirine terâkķiler ve ri'âyetler ideyüm didi. Andan gâzîler şâd olup revâne oldılar. Ba'de Hasan Pâşâ buyurdi: Ne kadar top ve tûfeng var ise cümlesin kâfirlerün metrisleri üzerine hâzır eyleñ didi ve içerüde her kim var ise kâfirler cânibine cem' eyledi ve ol taşrada çıkan gâzîler kâfirlerün metrislerine yakın gedükde içerüde ne kadar âdem var ise bir kez şevķ ile gülbang-ı Muhammedî çekülüp toplara ve tûfenglere ateş virdiler. Şanasın kim göklerde olan yıldızlar yire döküldi. Kal'a üsti şâfî ateş oldu. Kâfirler anı işidüp ve görüp hemân şandılar cümle âvâz virenler üstlerine hücum eylediler. Aşlâ bir kimse bir kimseye bakmayup biribirin başup kaçdılar ve çadırlarda olan melâ'in at arkasına binüp Sigetvar tarafına varup tûrdılar ve yayası taraf taraf kaçdılar amma yayası çok helâk oldu. Bâ-huşûş mel'ün Ferdinyan kral bu heybeti görüp metrisden kaçup yayan düşüp güc ile bir bârgir yetişdürüp kaçdı. Anı görenler herkes baş kurtarmak için kamçıya bereket kuskuna kuvvet deyüp ardınca oldılar anda olan cümle çadırların ve malların ve esvâb tavarların ve bârût ve cebhehânelerin cümlesin yerinde koyup kaçdılar. Bu taraftan 'Ömer Ağa ile çıkan gâzîler evvelki metrisin basup tokuz yüz kâfiri fi'l-hâl kılıçdan geçürdiler ve yüz elli miķdârı (42) kâfir diri içerüye getürdiler ve on iki top ve nice yük bârût ve cebhehânesin içerüye getürdiler. Gâzî Hasan Pâşâ buyurdi: Beş yüz yigit dağı çıkup ötekilere yarduma geldiler ve ne kadar topçı ve cebeci var ise anlar dağı çıkup kâfirün metrislerinde olan bârût vesâyir cebhehâne(y)i içerüye taşımağa yardum eylediler. Ba'de Gâzî Hasan Pâşâ Sigetvar kapusunuñ üsti yanında şabâh namâzın kıldı ve du'âya ellerin açup du'â eyledi. Gâzîler âmîn didiler. Ba'de buyurdi: İki kise akçe getürün. Biri altun biri gurus getürüp yanında kodı. Baş getüren gâzîlere bahşış iderdi. Şol kadar depe yığıldı ki eger bir âdem öte yanında dursa bu yanında olanı görmezdi. Kıyasen on sekiz biñ baş gelmiş idi. Andan Serdâr Hâzretlerine hitâben bir mektüp yazdı: 'İzzetlü Sultânım, siz Sigetvar altına geldüğünüzde kâfirler haber aldılar ziyâde havfa düşdiler, biz dağı içerüden haber aldığımızda taşra çıkup metrislerin başup ve bu kadar tûfeng ve tolğa ve bârût ve bi'l-cümle cebhehânelerin içerüye koyduk ve gene bundan soñra ne zühür iderse Sultânım i'lâm iderüz. Bundan soñra bizi hayr du'âdan ferâmûş itmeyesüz hâlâ kâfiler ile ceng üzereyiz deyü yazıldı. Ol maħalde bir gâzî üç baş getürdi. Hasan Pâşâ ana ihsân idecek zamânda eyitdi: Sultânım baña ihsânunuz var ise baña şol mektûbı virün Serdâr Hâzretlerine iledeyüm didi. Hasan Pâşâ ana hayr du'âlar idüp (43) hâzır mektûbı eline virüp revâne oldu Berzenceye geldi andan Bobofça andan Sigetvara, Serdâra gitdi amma bu tarafta Gâzî Hasan Pâşâ bi-nefsen kâfirün metrislerine vardı. Anda gâzîlere istimâlin virüp göreyüm sizi deyüp naşihat virdi: Gün bu gündür didi ve kal'ada altı yüz âdem kodı vesâyir gâzîleri kâfirün on beş metrisleri üzerine gönderdi. Bu esnâda İslâmbulda bir üstâd topçibaşı İncekara dimekle meşhûr bir kimesne var idi. Ol gelüp eyitdi: Sultânım himmetünüzde kırk beş topun üstüne elüm kodum didi. Andan Hasan Pâşâ buyurdi: Herbir metrise varup her topun tekerlegin dibin birer tabanın çıkarup şaklıyalar tâ ki ol topları yerinden götürmege kâbil olmaya didi. Andan gâzîler varup buyurduğu üzere eylediler ve Ol gün tamâm cümle metrisler ehl-i İslâm elinde kaldı. Öyle vaktine gelecek kâfirler Berzence yolın çüsteleyüp gördiler gelür gider kimse yokdur. Türk bize 'aceb âl eylediler. Andan dönüp Ferdiyan Krala didiler: Türk bizi aldadı andan Ferdiyan Kral bir yüksek depenün üstüne çıkup Kaniye Kal'ası gözi altında kaldı andan buyurdi: 'Askerin sekiz bölük eyledi kat ender kat idüp evvel dört kat yayasın andan dört kat atlasın düzüp metrisler üstüne havâle eyledi. Bu taraftan Gâzî Hasan Pâşâ ol hâli göricek ol dağı kal'anun (44) cümle topların kâfirün alayları gelicek yere nişân idüp kâfirden firâvân bârût alınmuş idi ve kâfirlerün zabt olunan topların dağı doldurup kâfirlerün alaylarına karşı hâzır eylediler. Andan Gâzî Hasan Pâşâ, gâzîlerin istimâlin virdi. İnşaallâhu te'âlâ fırsat bizümdür hiç üşenmeñ ve kâfirlerün çokluğuna bakmañ cümlesin teselli eyledi cümlesin gayret-i İslâm için cân u başların fî-sebîlillâh fedâ idüp bugün bizüm "Kerbelâımızdur"

Bugün doğduk bugün ölürüz bugün bizüm ulu bayramımızdır didiler. Gâzîler bu hâl ile hâzır oldılar amma Ferdinyan Kral didikleri bed-fi'âl ol mürtefi' depenûn üstünde göğsin gerüp sekiz kat 'askerin metrislere yürütdi. Tamâm kal'anuñ topı baş gösterdiler. On beş top mülâ'cinuñ içine uğradı. Tamâm bir mertebe mülâ'ini şokak şokak idüp demet demet yere döşedi. Şöylekim şığınacak yer bulmadılar anda yakın olan metrislerine geldiklerinde gâzîlerimiz anlaruñ topları boşalup illerü gelen alay içine uğradı. Şöylekim mülâ'ın zir ü zeber olup hâk ile yeksân demet demet yere düşdiler. Yayası hep helâk oldı. Atlusı eydür: Biz kal'anuñ toplarından halâş bulmayup dañı bizüm toplarımız bizi hüd birimizi sağ komaz deyü, kuskuna kuvvet ve kamçıya bereket deyüp yayasın meydânda koyup kaçdılar. Yayası anı görüp hep cümlesi fırâra yüz tutdılar. Gâzîlerimiz anı görüp sâde günlük ve yalınkılıç (45) birle ardlarına düşüp çadırlarına varunca kıra kıra ol şahrâ kanla doldı. Andan Hasan Pâşâ öñine bir büyük depe başlar bağladı. Gâzîler tahmîn eylediler. Otuz biñ kâfir başı geldi andan Hasan Pâşâ eyitdi: Ey gâzîler cüz'î şabr idüñ ve kâfirler çadırlanna bir uğurdan girmen. Anuñ sa'âti vardır didi. Andan cümlesi gelüp Sultânüm gazâñuz mübarek olsun deyüp dest-büs eylediler. Andan bir miqdâr ârâm idüp ba'de kâfirler çadırlanna gelüp yorgun yaralı ve bereli Ferdinyan Kral dañı otağına gelüp hay hay ağladı ve cümle kâfirler gam ve güşşalı yaturken ba'de mülâ'ın sa'âtüñ rub'ı kadar aralarında derleşüp nice idelüm deyü müşâvere iderken hemân niçesi çadırın yakmağa başladılar. Ferdinyan Kral ol hâli görüp bi-hod olup kendüden geçdi, nice idecegin bilmedi, ben kaçmam didi. Anı bu tarafda Gâzî Hasan Pâşâ eyitdi: Topçibaşı İncekara(y)ı çağırñ, bunda gelsün didi. Geldikte bahşış virüp göreyüm seni İbrâhim Pâşâ kullerinden bülbül topı dirler uzun top vardır, var ol topı filân yere nişân idüp ateş vir didi. Ol dañı varup buyurduğı üzre ol yeri nişân idüp ateş virdi. Bi-iznillahi Te'âlâ topuñ danesi Ferdiyanuñ başı aşırı geçüp urduğı yeri zehr ile yakdı. Bunca kâfirler çadırların yakdı (46) yakdı helâk eyledi. Andan âdemileri başına üşüb didiler: Devletlü kral iş işden aşdı. Şu geçdin 'askerüñ kaçanları almadın. Durma soñra yol bulmazsın Türk hüd açdur soñra ellerinden halâş bulmazsın didiler. Kral eydür: Böyle hakâretle kurtulup kaçmakdan ise bâri bunda ölmek yegdür didi. Gitmem ne yüzile kaçam ve ne yüzile vilâyetüme giderüm didi ağladı anlar dañı cümlesin hücum idüp ve kralı bir bârgire bindürüp kimi o yanın dutdı ve kimisi ardından sürdi. Zor ile ve zahmet ile sürüp anı Pavellit Geçidi dirler geçitden geçürdiler. Yüz âdemle ardına bakmayup otağı ve hazîne(y)i ve bunca mâl ü menâl ve rahat ü bahtı bıraktı ve koyup kaçdı. Ol gice selâmete çıkmayunca bir yerde karar itmedi, kaçdı amma bu tarafda Gâzî Hasan Pâşâ bu hâli göricek ikindi namâzın kâfirleruñ metrisinde kıldı. Ba'de buyurdi: Metrisde ve kal'ada üç biñ yarar yigit hâzır idüp Muşallî Beg ve Kara 'Ömer Ağa(y)' ta'yin idüp kâfirleruñ ordusuna göndermege hâzır eyledi andan kendüsi du'â idüp Hak Te'âlâ Hazretinden nuşret ve yardım istedi. Cümle kim var ise deründan âmin deyüp gülbend-i Muhammedî çekilüp çadırlarına yürüdiler. Andan Gâzî Hasan Pâşâ anlara buyurdi: Çadırlarına girdüğünüzde şakin olmya ki döymeliğe tam'idesüz evvel aruyı soyundurun soñra balına el şunarsuz didi ve her şokağa ikişer bayrak ile yürün âheste âheste gidün arduñuzda (47)düşmânı alıkomayasuz hemân dört tarafuñıza tufengleri ata ata Allâh Allâh çağırñ tâ kim birbirüñizi görüp bilesüz ve sizi cümleñizi Hazret-i Hakka ısmarladum didi andan 'Ömer Ağa ve Muşallî Beg ilerü varup dest-büs idüp gittiler. Hasan Pâşâ buyurdi, Serdâr Hazretine bir mektûb yazdı ve didi kim: Bundan evvel size bir mektûb yazmış idük andan soñra kâfirler var kuvvetin bâzüya getirüp kendi metrisleri üzerine geldiler biz dañı cümle gâzîler ile Hazret-i Hakka tevekkül idüp anlara karşı varup öyleden ikündiye degün ceng ü cidâl idüp âhir 'inâyet-i Bârî ve mu'cizat-ı Resûlullâh irişüp kâfirlere top ve tufengle ziyâde kâr idüp yüz çevirdiler. Bizüm gâzîlerimiz Allâh Allâh deyüp ardlarına düşüp otuz biñ kâfirden ziyâde helâk ve telef olduğundan gayrı kırk beş pâre top kal'aya getirüp ellerinden alındı şöyle kim herbiri bir kal'aya deger sâyir cebeñânedan gayrı hemân kendü başlarından gayrı her ne var ise alındı. Yerinde yetüp kaçdılar. Uşta şimdi çadırlarına varmağa niyyet ve himmet olındı. Hemân bizi hayır du'adan ferâmüş itmiyesün didi. Ol ešnâda bir yigit kâfir kanından lüle-reng pelenge dönmiş gelüp Hasan Pâşânuñ elin öpüp eyitdi: Sultânüm bu mektûbı biz kuluñza virdüñ tâ kim Vezîr Hazretlerine ilemem didi. Hasan Pâşâ n'ola her işüñ (48) Hak Te'âlâ oñara didi. Ol yigit mektûbı canı gibi bağına başup revâne oldı. Andan Gâzî Hasan Pâşâ akşam vaktinde kal'aya girüp akşam namâzı kıldı. Ammâ bu tarafdan 'Ömer Ağa ile giden gâzîlerimiz hendek kapusunda kâfir çadırlarına girdiler. Hasan Pâşâ buyurduğı üzere şokağa ikişer bayrak bürüyüp dört tarafa tufengler atup aheste

aheste yürüdiler. Çadırlarda kalan mülâ'în-i bî-dîn anı görüp kaçdılar. Gâzîler iki yatsudan sonra tabur hendeklerinden öte tarafda olan kapularına cem' olup şevk ile gülbend-i Muhammedî çeküp Gâzî Hasan Pâşaya müjdecî gönderdiler: Cümle taburı zabt eyledük deyü bildirdiler ve her kapuda bayrakların diküp kodılar. Ol çadırları beklerler 'azîm ateşler yakup şabâha degin ısındılar şafâlar eylediler ammâ bu tarafda kâfirler kaçan kim çadırlarından kaçup şahrâya ve tağlara düşüp bölük bölük ateşlerin yakup şabâha degin yüz biñ korku ile karar eylediler Ammâ bu cânibde Gâzî Hasan Pâşâ seherden kalkup evrâdın okuyup ve şabâh namâzın edâ idüp kılıç ve yay alup birkaç gâzîler ile varup kâfirlerün ordusuna geldikde anda olan gâzîler göre göre karşı gelüp istikbâl eylediler: Gâzânuz mübârek olsun deyü dest-bûs idüp pâdişâha ve Gâzî Pâşaya du'âlar eylediler ol dağı cümlesine hayır du'âlar idüp kılincınuz dîn düşmânları üstine dâ'imâ gâlib ve manşûr ve muzaffer eylesün yüzünüz (49) ağı olsun didiler anlar dağı eyitdi: Sultânım bizüm elümüzden nesne gelmez liken sultânun himmeti ve hayır du'âsı berekâtıdır. Hakk Te'âlânun lûtf u 'inâyeti ve Hazret-i Resûlullâh şallâhu 'aleyhi ve sellem mu'cizât-ı keşîresi berekâtıdır didiler. Ba'de Hasan Pâşâ eyitdi: Ferdinyan-ı bî-emân otağın görelüm didi andan toğrı Ferdinyan Kralun otağına gelüp girdiler. Gâzî Hasan Pâşâ girüp bir taht şalı çevresinde tırabuzanlar biri gümüş ve biri altın ve başları gün-â-gün envâ'-ı dürlü taşlar ile ve incü ve lâl ve zümrüd ve ya'kût ile ziynet itmişlerdür ve doruklarında birer elmas vardır gügercin yumurda kadar iki yanında on ikişer kürsi kırmızı kadife örtülü şaçaklı incü ve sırma ibrişim ile dürlü dürlü ziynet idüp ve taht önünde tahminen altı zirâ' uzunı şumâtî tebrîzesi ol dağı dürlü ziynet ile bezenmişdür. Gâzî Hasan Pâşâ ol tertîbi ve ol fetîhi görüp iki rek'at namâz kıldı. Allâh Te'âlâ Hazretine çok şükürler idüp ağladı andan kılıç çeküp ol taht-ı bî-devleti ortadan çalmağ gibi idüp andan çıkup üstine oturdu ve sâyir begler ve alay begler ve zu'emâ ve bellü ağalar ol kürsilere oturdılar andan Gâzî Hasan Pâşâ eydür: Ey gâzîler Hakk Te'âlâ Hazretinün 'azîm lûtf u keremleri gördünüz mi? Nice kudretlerin izhâr eyledi ve dîn-i İslâmı nice kuvvetlendürdi. Uş toğsan yedi gündür bu za'îf ümmet (50) üzerlerine bu dîn düşmânı musallağ olup leyl ü nehâr bizüm avuç kanımız içmeğe teşne iken 'akıbet bizüm şabrımız berekâtında anların gurûr ateşlerin şöyündürdi ve bir avuç ehl-i İslâmı ol mağrûr kâfirlere gâlib eyledi. İnşâ'llâhu Te'âlâ her kim bu ulu gâzâda bulundysa cümlesi mağfûr olmuştur. Elhamdülillâh didi. Andan Hasan Pâşâ eyitdi: Bu otağa ibtidâ kadem başan kimlerdür didi. Andan yedi âdem ilerü gelüp üç yemişeri ve dördü Rumelidür. Anların biri meger Tireli Muhammedbaşı dirler ol zamân yemişeri aşçısı idi. Gâzî Hasan Pâşâ eyitdi: Bu otağ ve içinde ne kadar mâl u menâl var ise cümlesi sizündür didi. Cebeğâne ne var ise hünkârundur. Anlar eyitdiler: Biz pâdişâhlar tahtına lâıyık degülüz. Ol yine sultânuma lâıyıkdur didiler. Hasan Pâşâ eydür: Gerçekdür öyledür ammâ Hakk Sübhânehü ve Te'âlâ bu def'a size naşîb eylemişdür zirâ bize eyledüğü ihsân yeterdür baña bir habbe gerekmez. Bu otağ sizün naşîbünüzdür didi. Ba'de Hasan Pâşâ buyurdu: Cebeğâne(y)i yükledeler. On dört biñ talyân tûfeng bulundu ve çapa kürek ve bârût ve kurşun ve dürlü zahîre şol kadar çokdı kim Kaniye Kâl'asına bir yıllık gerek bârût ve gerek zahîre firâvân oldu. Andan Hasan Pâşâ buyurdu: Çerâhordan ve cebeci ve topçı biñ âdem mikdârı gelüp kâl'aya taşımağa başladılar andan (51) Hasan Pâşâ buyurdu: Üç biñ mikdârı yarar gâzîleri tağlara kaçan kâfirler üzerine gönderdi ve 'Ömer Ağaya buyurdu: Siz dağı askerle varun ulu gâzâ eyleyün didi. Biz dağı dest-bûs idüp revâne olduk. Tamâm Pavlit Geçidine geldüğümüzde Allâh Allâh deyüp kâfirlerün hesâbsız hintokoçilerin ve 'urbaların ve gün-â-gün eşvâb yarağların ve altın gümüş flori gurus ve sâyir gümüş şahân ve çerağlar ve sâyir avadânluğ gibi kise kise şanduk şanduk alana minnet şöyle kim gâni gârk kimsenün kimseye ihtiyâcî kalmadı. Yağma alınup kabâ esbâba kimse bakmadı. Andan gâzîler şuyı geçiddin geçüp kâfirlerün üzerine Allâh Allâh deyüp hücum eyledüğümüzde kâfir bayrakların birağup hep kaçdılar. Gâzîler dağı şol kadar kırdılar kim hesâbın Allâh bilür. Hemân bellü başlu mülebbes kâfirlerden altı biñ mikdârı ekşeri kapudanlar esir olup Kaniye Kâl'asına getirüldi. Bu fakîr dağı kendüm gibi bir kimse ile yedi bellü başlu kâfiri ikişer tûfengleriyle ve sâyir yarağlarıyla ve bir Fekveruş Kral bayrağıyla esir eyledük. Ba'de yine geçide geldüğümüzde bî-nihâyet gânimet ve mâl ve eşvâb ve esirleri kâl'a dibine getürdük. Gâzî Hasan Pâşâ anı görüp buyurdu: Olmıya ki bu kâfirleri içeri kâl'aya koyasın eger kral kendüsü dağı olursa zirâ kâfirler kâl'adan bizden ziyâde oldu bilesün didi. Ya bilmez misün (52) ki anlar bize kaşd itdiler ve buyurdu: Getürdüğünüz kâfirleri herkes öldürsün didiler. Allâhu ekber ve herkes kılincın çeküp kâl'a hendeginde yüzün üstünde ol kâfirlere

kılıç koyuldukda kanları sebîl gibi olup şu gibi akup çağladı. Ba'de kâfirlerden birine su'âl eyledüm: Bozulmañuza sebeb ne oldu. Didi ki: İçerüden bir kâğıd dutuldu. Ol kâğıd içümize düşelden berü odumuz şöñdi. Her kanda baksak yeşil başlu büyük nûr gelür gözümüze görünür oldu. Kaçan kim içerüden üstümüze hücum eyleseñüz anlar ve sizün öñünüzçe yürüyüp her kılıç şallamaga yigirmi otuz kimsemizi helâk iderlerdi şöyle kim yüregimiz korku ile ve havfla tıldı gerüye bakmağa kudretimüz olmadı imdi elimüz ayağımız dutmaz oldu. Bâ-huşuş ceng itmek hüd müyesser olmadı didiler. İmdi ey ümmet-i Muhammed bu su'âli bu fakîr anlara şordum ve anlar baña böyle cevâb virdiler. İmdi gâzîler kaçan kim Hâk Sübhânehü ve Te'âlâ Hazretinden lutf ü 'inâyet irişe kâfirden çokluğu fâ'ide virmez ve ümmet-i Muhammede zarar gelmez. Fursat ve nuşret viren Allâh Sübhânehü ve Te'âlâdur celle celâlühü ammâ ehl-i İslâm içinde serdâr olandan 'ibâdet ve istek olmadukdan soñra 'askeri zulm elin uzadur. İmdi zâlîme nuşret ve fursat yokdur. Kâfirler galebe ider. İmdi Serdâr Hazretlerine lâzumdur. Tâ'at ve 'ibâdet ve dâ'imâ Hâk Te'âlâ Hazretine teveccüh olmak (53) ve zulümden ictinâb idüp şakinmak gerekdür. 'Adâlet elden kımamakdur. Zîrâ bir kişi eylediği zulmi kendüye bağ olur kendünün başireti bağlanur ve atı segirtmez olur bir işi ilerü gelmez. Dünyâ küfri götürür zulmi götürmez. Andan soñra fursat kâfire yüz dutar bu meşhûrdur; Hazret-i Server-i Enbiyâ şallâhu 'aleyhi ve sellem, Pâdişâh Nüşîrevân hakkında ne dimişdür: 'Adle mâ'il olmağa anuñla fahr itmişdür. "İnnâ veledden fî zamânul-'âdil" ya'nî "Biz 'âdil pâdişâh zamânında dünyâya geldük" deyü buyurmuşdur. Kâfir iken 'adle mâ'il idi. Hâk Sübhânehü ve Te'âlâ Hazreti bir kûluna zulm itmez. 'Ale'l-huşuş mü'min müselmân ola nihâyet kişi kendü nefesine zulm ider. Öyle olsa mü'mine yazıkdur. Kendü kendüyü belâ tāmına şala lâyıq degüldür. Ba'de biz bu yaña geldük. Ol zamân kâfirlerden eger çadırlarda ve eger tağlarda bir kimesne kalmayup bi-hamdülillâhi te'âlâ hâk ile yeksân oldılar ammâ Malta Hersegi olan ol Duncivan didükleri mel'ün bir tarafa kaçmağa yol bulamayup hemân kendüyü gâyet fenâ virâne kubbeye şarup bir hendek içine girüp haste-rengin tatup añlar üç dört def'a gâzîlerimiz üzerine râst gelüp hastedür deyü bir kimse muqayyed olmaz. Tamâm dört gün dört gice anda yatup kıldı. Beşinci gice meger , Zerrinoğlu âdemlerinden birkaç âdemler tabur dökündüsinden gelüp ararken üzerine râst gelürler. Ol dahı ziyâde niyâz itmekle (54) Zerrinoğluna götürdiler kendüyü bildirür Zerrinoğlu dahı ol hâlde göricek ağladı ve eyitdi: Devletlû Hersek saña ne lâyıkdur böyle olmak. Kanı senün mâl ü menâlün ve hedm-i hışmuñ ve senün saltanatuñ nice oldu. Şimdi benüm sözüme geldün mi? Ol câzu Kanije içinde sizlere neyledi ve ne hâle koydı? Kırskan milletini ve 'İsânun yüzi şuyunu yere akıdub pây-mâl eyledi. Andan ikisi bir yerde hay hay ağladılar ve cigerlerin dağladılar. Andan kendünün harîr libâslarından götürüp giydirdi ve vilâyetine gönderdi. Ba'de Hasan Pâşaya bir nâme yazup gönderdi yazmış ki dîn-i 'İsâya sen itdüğün hâkâreti kimse itmiş degüldür ve ne idicekdür senün câzuluğun fitnesi dünyâya gelmemişdür. Yedi kral 'askerinden boy bege ve hışâr şâhibleri ve il memleked şâhibleri ve 'ulûfe şâhibleri seksan yedi biñ Kırskan helâk olmuşdur. Sâyir hüddâm ve gönüllüden gayrı helâk olanun hesâbı yokdur. Kıyâsen yüz toksan biñ kâfir helâk olmuşdur hiç zerre kadar esirgeyüp merhamet itmedük yarın Hazret-i 'İsâ huzûrunda ne cevâb virürsin anların kanları hiç senden şorulmaz mı şanursın? Hele sen câzuluğun sihîrinden biz çoktan yanmışuz şimdi cümle Kırskan vilâyetleri bile yandı. Senden korkmayan dîvânedür biz anlara ol zamân senün fitneleri hep söyledük inanmadılar kaçan kim sen (55) anları top altına koydurmayınca toplarını gizledük uşta ol zamân dahı anların bozulmasın yakın idi. Bizüm sözüme henüz geldiler didi. Ba'de Gâzî Hasan Pâşâ bu mektûbun mefhûmun bilicek kendüye cevâb yazdı kim Hâk Te'âlâ Hazretinün kahr ateşinden halk olunmuş bir tâifesüz mazhar-ı Celâl olduğunuzdan dîn-i İslâma merhamet itmeyüp ehl-i İslâma hâkâret nazarıyla bakduğunuzda başuñza geldi, ehl-i İslâm Hâk Te'âlânun Cemâl-i mazharıdır, bizüm toprağımız rahmet şuyuyla yoğrulmuşdur. Bizi rahmetine mazhar itmişdür, rahmet deryâsından bir katre ile sizün fitne ateşünüzi şöyündürdi zîrâ sizi yokdan var eyleyen Tañrıya tapmazsuz hemân kendi elünüzle yapduğunuz ağaca taparsuz biz ise Hâk Te'âlâ Hazretini bir bilürüz ve aña taparuz imdi batıla sihîr görünür enbiyânun mu'cizâtı ve evliyânun kerâmeti câzulukdur dirsüz. Hakkı mekr itmek istersüz ammâ Hâk Sübhânehü ve Te'âlâ hayrû'l-mâkirindür yazup cevâb-nâme gönderdi ba'de Hasan Pâşâ yine Serdâr Hazretlerine Yemişçi Hasan Pâşaya cümle vâki'-i hâli yazup mufaşşal beşâret-nâme yazdı ve gönderdi ammâ bu

tarafdan biz geldük. Hasan Paşanın öteki mektûb ile giden yigit Birezniçeye⁵⁹ geldi altına bir at ve bir yoldaş koşıldı andan Boboçaya geldi anda dağı at virdiler ve bir yoldaş koşup Sekvara geldi görigördi kim ne 'asker var ve ne serdâr anda dağı bir at altına virüp (56) ve nuşret talep idüp el yüze sürüp gülbang⁶⁰-ı Muhammedî çekilüp yanında olan büyük topa ateş virüp ardınca sayır toplara bir uğurdan ateş virdiler şöylekim yir gök arası şadâ birle töldi bir zelzele geldi küffâr-ı hâk-sâr 'askeri yatup râhatda iken ańsızın bu nice topar içlerine uğradı şöylekim sığınacak yer bulmak diler bu nice biń kâfir ve at helâk olduğundan gayrı çadırlar ve esbâblar atların ayağı altında kaldı. Kıyâmet küffârın başlarına kopdı şöylekim herbiri "nefsi nefsi" olup mâl ve rızk ve esbâblarında kalup herkes baş kurtarmak ardınca oldu ammâ mezkûr Yûsuf Ağa atduğı top bi-'iznillâhi te'âlâ râst ol topuń üstinde çeküp dört boy begleri oturmuşlar ve üsti yanlarında Ferdinyan Kral nâm mel'ün top konduğı yanında oturmuş hikmet-i İlâhî top danesi ol dört beglerin kimin ortadan ve kimin kolundan ve kimin belinden ve kimin başından urup tărümâr eyledi ve Ferdinyan Kral-ı bed-fi'âlün başından tâcın yere düşürüp ve kendüsi bayılup yere urdı anda yanında olanlar araya alup emîn yere çıkardılar anda kal'aya bakup hişârın bedenlerin gördiler ve didiler meger kal'anun toparları âşikâre tururmuş biz anı gayrı nesne şanurduk didiler bu tarafda gâziler küffârın ol hâlin gördiler hemân ol Allâh Allâh deyüp (57) kâfirlerin çadırlarına hücum eylediler andan kâfirler ol hâl göricek Ferdinyan Krala didiler: Devletlû kral hâl müşkil oldu. Türk çadırları başdı ve yağma eylediler iş işden geçdi hâl mükedder oldu didiler. Kral-ı bed-fi'âl beglerine eyitdi: Meded görûn bir tedârik eyleñ didi. Meger kâfirlerin dört beş piyâdesi hâzır bulundu. Gâzilere karşı çıkup aşıama degin ceng eylediler. Âhir Hasan Pâşâ didi: Ey gâziler erlik ise ancak olur kal'aya gelûn didi. Anlar dağı Berk şuyın geçüp degin tûfeng cengin eylediler çün kâfirler ol hâli gördiler Ferdinyan Krala gelüp didiler: Gör Türk bize neng gibi âl eyledi, toplumuz yokdur deyü bize böyle hîle eyledi, bunca biń kâfir ve bunca at helâk oldu ve çadırlar pây-mâl oldu eger bir miqdâr piyâdemüz hâzır bulunmasa işimizi tamâm iderlerdi imdi bunlara emân vermeyelüm cümlesin kıralum 'âleme 'ibret olsun didiler. Kardinal eyitdi: Göreyüm sizi intikâm günüdür urun. İkindüden sonra üç yazuş toparın kal'aya nişân idüp atdılar. Birisi kal'aya irişüp Toprak nâm mahâlle varup danesi kal'a aşırı şıçradı. İkinci top Gâzi Hasan Pâşanın sarayında bir ocağa urdı. Andan kal'a aşırı Sigetvar yakasında gâziler kâfire mukâbil iken üç yere urduktan sonra (58) Şakloşa togru andan Öseke revâne olup giderken hikmet-i Rabbânî 'asker izdihâmından Ösek köprüsi tãkat getürmeyüp uruldu. 'Asker-i İslâm bu hayretde iken ol yigit mektûb ile çıkagelüp Serdâr Hazretleri anda ol melâletde iken eyitdiler: Sultânım Kanije serhaddinden âdem geldi. Ol eydür: Korkarum kal'a elden gitmiş ola didi. Ol yigit atından inüp Serdârın rikâbın öpdü. Serdâr eydür: Yigidüm kandan gelürsün hayır mudur? Yigit eyitdi: Sultânım inşâallâhu te'âlâ hayırdur, Kanijeden gelürüm sultânuma muştuluk, kâfir 'askeri münhezim oldu didi. Serdâr eydür: Yigidüm kal'a sağ kaldı mı? Yigit eydür: Sultânım kal'a sağ ve esen kaldı, dir elhamdülillâh ve cümle kâfirler bozuldu didi. Serdâr eydür: Ne tarikle bozuldu yohsa Hak Te'âlâ Hazreti gökden melâike mi gönderüp bozdılar? didi. Serdâr eydür: İstolni Belgrad altında bizüm ile ceng iden mûla'ın anda irişdi mi? Yigit eydür: Belî sultânım geldiler ve muhâsara iden Ferdinyan Krala çok ta'nlar eylediler biz yukarıdan İstolni Belgradı kılıca aldık ve pâdişahuń kuvvet-i kâhiresi olan 'askeri bozduk ve güc ile serdârları elümüzden halâş buldı. Ya sen iki aydan berü bir kal'a(y)ı almağa kâdir olmaduñuz ya bir şahih haber almağa kâdir olmaduñuz meger Türk ile dostluk idersüz didi. Ferdinyan Kral eydür: Siz alûn biz kâdir olmaduk deyü çok mâbeynlerinde kâl u kıl olmuş hatta ceng mertebesine varmış idi (59) hele şimden sonra sultânım cümlesi bozuldu tekrâr Serdâr Hazretleri eyitdi: Yigit, bu 'azım iki 'asker tevcihle bozuldu didi. Yigit eydür: Sultânım ol kadar istedüm ki Hasan Pâşanın bir mektûbı memhûr içlerine düşmüş ol zamândan berü cümle kâfirler tefrikâyâ düşüp içlerine korku düşmüş didi. Ba'de Gâzi Hasan Pâşâ biń âdem gönderdi metrisleri yakup on sekiz biń kâfir kılıçdan geçdi ve on sekiz büyük topar alındı didi. Serdâr eydür: Yigit! Hasan Pâşadan mektûbun yok mı? Eydür: Sultânım vardır andan çıkarup virdi. Cümle pâşâ ve begler cem' olup mektûbı okudılar andan yüzlerine gözlerine sürdiler andan vilâyetlerine beşâret haberin gönderdiler.

⁵⁹ Brezense Kalesi

⁶⁰ Metinde: gülband

Serdār Ḥazretleri ve ‘asker-i İslām şād ü ḥürrem oldılar andan köprünün ta‘mîrine başladılar. Serdār gerü Şakloşa dönüp ve ol yigidi yanına alup bir at ve yüz altun virdi yine Serdār Ḥazreti şordı: Ḥasan Pāşadan ayrıldıkda anı ne yerde ve ne işde ve ne mahalde koduñ? Yigit eydür: Sultānum Ḥasan Pāşā ol mahalde alıkdum iki kise akçe iki yanına komış baş getürenlere bahşış iderdi. Serdār eydür: Ya sāyir çadırlarda olan kāfir ‘askeri metrislerine imdād geldi mi? Yigit eydür: Sultānum sāyir kāfir ‘askeri yayası ve atlası sizüñ gelicek yollara gitdiler didi. Serdār eydür: Ḥasan Pāşā bu mektübda dimiş ki bizi ḥayır du‘adan unutmıyasuz elān kāfirlerle ceng üzre (60) bir didügi oldur qorqarum mülā‘in bir āl ider soñra cümlesi hücum itdükde anlara bir zarar itmesün didi. Yigit eydür: Sultānum Ḥasan Pāşā kāfirlerüñ ḥilelerinde gāyet ḥaber vardur biz bu cānibe gitdigümüzde kāfirlerüñ sāyir metrislerine hücum itmek ḥazır olivirdiler hattā Ḥasan Pāşā bile taşra çıkup metrisler üzerine yürimege kaşdı var idi. Sultānum inşāllāhü te‘ālā bugün aḥşāma degin daḥı bir ḥaber gelmek ümîd olunur didi. Serdār Ḥazretleri ol gün Şakloşa geldi ve ol yigidi yanında alıkdı bir ḥabere daḥı tevakkuf eylediler ḥikmet-i Rabbānî ikündiden soñra ikinci mektüb geldi ki taşrada metris içinde yazılmış idi anda Serdār Ḥazretlerine tiz ḥaber itdiler: Sultānum yine Qanijeden ādem geldi didiler. Ḥayr ola ḥaberüñ aşı şimdi geldi didi. Andan gelen ādem içerüye girüp serdāruñ dest-i şeriflerin būs idüp eyitdi: Sultānum muştuluk olsun cümle kāfirler bozuldı kırk sekiz pāre toparı alındı herbiri bir kal‘aya deger ve kırk biñ baş birbiriyle Ḥasan Pāşānuñ öñüne gelüp konuldu ve herkes baş getüren gāzilere ḥallü ḥalince ri‘āyet eyledi didi ve birbir aḥvālî beyān eyledi. Andan cümle begler ve pāşalar Gāzî Ḥasan Pāşānuñ mektübün okudılar ve yüz gözlerine sürdiler soñra gelen mektübüñ şüretin alup evvelki gibi mektüblā koynunda alıkoyp şakladı ve mektübları ‘aynıyā āsitāne-i sa‘ādetde ‘Azametlü Pādişāh-ı ‘Ālem-penāh(61)Sultān İbnü’s-Sultān Sultān Ahmed Ḥān Ḥazretlerine göndermege ulaq ḥazır eyledi soñra gelen begi de şordı: Sen anda ayrıldıkda Ḥasan Pāşā ve sāyir gāzîleri ve kāfir düşmānları ne ḥalde kodugun ol yigit eydür: Sultān Ḥasan Pāşā topar yanında metrisde alıkdum ve cümle metrisler de ḥallü ḥalince yüzer adam kodı sāyir gāzîleri yanunca cem‘ idüp kāfirüñ ordusuna hücum itmege ḥazır oluvirdiler zirā kāfirler ekşeri cengden kurtulan krallar ile ma‘ān çadırlarına uğramayup herkes başın kurtarmak içün taqlara düşüp selāmet tarafına cān atdılar Serdār Ḥazretleri bu ḥaberi cümle vāki‘ olan āsitāneye giden ulaqa vermesine bildürdi tā kim āsitāneye varduklarında ol minvāl üzere ḥaber vireler beşāret-nāme ile gönderdi ve cümle begler ve pāşalar Ḥasan Pāşā gönderdügi mektüblaruñ şüretin alup herkes kendü semtlerine gönderdi. Ba‘de Serdār Ḥazretleri kaldı tā kim Ḥasan Pāşadan soñra ne ḥaber gelür deyü Şakloşa ārām eyledi ammā bu taraftan Gāzî Ḥasan Pāşā eger çadırlarda ve eger taqlarda bi-‘ināyetullāhi te‘ālā düşmānları münhezim idüp vāki‘ o olan aḥvālî min evvelihi ilā āhirihi tafşıl üzre yazup yine Serdār Ḥazretlerine gönderüp mülākî oldukda herbirine murādunca ri‘āyet olundu. Ḥasan Pāşā her ne kim ‘arz itmiş ise ziyādesiyle maqbūl olup ri‘āyet olundu (62) ba‘dehü Serdār Ḥazretleri gördi kim düşmāndan eşer kalmamış kendüsi daḥı sürür ve şādılık ile Şakloşdan kalkup Aşağı Belğrada gitdi ve Kethüdāsı Muştafā Kethüdā(y)ı Peçuya gönderdi. Tā kim Qaniye Kal‘asına müstevfāza zahire tedārik eyle deyü tenbih buyurdi ve Serdār Ḥazretleri Aşağı Belğrada dāḥil oldukda ‘azim şenlikler idüp her diyāra beşāret emirlerin gönderdi ve Gāzî Ḥasan Pāşā Kethüdāsı İskender Kethüdāyı ve kendünüñ karib ağalarından birkaç kimesneleri āsitāneye gönderdi. Sa‘ādetlü pādişāh-ı zıllullāh ḥazretleri bu ulu gāzādan gāyet şād olup memālik-i İslāmiyyeye bu fethi bildürdi. Bu kadar ‘azim düşmāna ‘ināyet-i Ḥaq ile ve mu‘cizāt-ı resūlullāh ile dört biñ gāzîler ile Ḥasan Pāşānuñ gāzāsı ta‘accüb idüp üç yüz biñden ziyāde kāfirler helāk olmışdur. Her diyārda şādîlükler ve şenlikler idüp sa‘ādetlü pādişāhimuz ḥazretleri, Gāzî Ḥasan Pāşāya vezāret-i ḥaşları iḥsān idüp ve Muşallî Bege Köstendil Sancağını ve Kara ‘Ömer Ağaya Peçuy Sancağın virdiler ve bile kapanup gāzāda olanlara onar akçe virdiler ve kapı kuluna daḥı ocaqlarında ḥallü ḥalünce ‘umūmen mevcūd bulunan gāzilere beşer akçe ‘ulūfesi ri‘āyet olundu. Sa‘ādetlü ‘Azametlü Pādişāh-ı ‘Ālem-penāh Sultān İbnü’s-Sultān Sultān Ahmed Ḥān Ḥazretleri Gāzî Ḥasan Pāşāya üç dane ḥil‘at-ı fāhire ve bir muraşsa‘ şemşir ve üç at iḥsān idüp gönderdi ve Sadr-ā‘zam Ḥazretleri daḥı ḥil‘at ve muraşsa‘ altun raḥt ve üç dane at gönderdi. Elḥamdulillāhi Te‘ālā ehl-i İslām şafā üzere kıldılar ammā kurtulan kāfirler ḥor ve ḥakir miḥnet ve derd ve belā ve yas (63) ve mātem içinde kaldılar ve cümle krallar maḥcūb kaldılar ve daḥı mekr ü mülā‘in-i bed-fi‘āl Qaniye üstine gelmek niyyet olundukda bed-fi‘āl [ü] ma‘āş Ferdinyan Kral-ı mel‘ün-ı bi-din yedi kraldan imdād için ‘asker

ve cebehâne ve toplar cem' eylemiş ve yazuş topları ki üç dane topdur, Luṭran Kraldan almış ve yedi päre kal'asın vilāyetiyle toplar gelince deḡin Luṭrana rehin vaż' eylemiş. Ol toplar bi-ḡamdulillāhi te'ālā ehl-i İslāma naşib oldu. Ferdinyan Kral nām mel'ün ol yazuş toplarına üçer top virmege murād idüp virdüḡi kal'aları taleb eyledi ve ādem gönderdi. Luṭran Kral virmeyüp cevāb eyledi ki: Sizünle kavlimüz benüm toplarum 'ayniyle kuşürsüz virürseñüz uşta kal'añuz yok dirseñüz diyin. Papa ve sāyir kralar tavr u beyan ile her ne dirlerse biz aña kailüz. Ferdinyan Kral eydür: Senün toplaruñ Türk aldı ve andan ḡayrı 'askerimüzi ve sāyir toplarımızu daḡı cümlesin aldı didi. Luṭran eydür: Türke her ne virürseñüz virün, benüm toplarum baña virün didi. Niçe kıl ü kâlden soñra Rim Papaya ve sāyir kralara mürāca'at eylediler. Rim Papa ve ḡayrı kralar toplar gelünce kal'aları Luṭrana ḡükm eylediler. Nemçe Kralı ve Eşpane Kralı el bir olup darben kal'aları Luṭrandan almak niyyet idüp Luṭran daḡı 'askerin cem' idüp karşı geldi. 'Azım muḡārebe ve cengden soñra Luṭrana ḡālib olup bunlaruñ 'askerin bozup ve iki kal'aların daḡı (64) ziyāde aldı. Yine bu iki mülā'ın kralar ḡayrete gelüp ziyāde 'asker cem' eylediler. Luṭran Kral daḡı işidüp ol daḡı Engelden ve ḡayrı kralardan yardım taleb idüp yine bunlara karşı gelüp arada çok mülā'ın helāk olduḡdan soñra Ḥaḡ Te'ālā fırsat yine Luṭrana virdi. Anları kırup yine iki kal'aları daḡı aldı. Ba'de yine Frengistāndan kāfirler ve Eşpane ve Nemçe kāfirleri Luṭran üzerine 'azım 'asker çeküp el-ān birbiriyle ceng ve cidālden ḡālī degüldür. Ḥaḡ Subḡānehü ve Te'ālā Ḥazreti dā'imā belālar eksik etmiye. Āmīn Yā Mu'in